

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKALARI

DR. M. MURAT ERDOĞAN

TÜRK CUMHURİYETLERİ'NİN
BAĞIMSIZLIKLARININ 20. YILINDA

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKALARI

-RAPOR-

DR. M. MURAT ERDOĞAN

İnceleme
Araştırma
Dizisi

YAYIN NO: 08

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKALARI

| RAPOR |

Yazar

Dr. M. Murat Erdoğan

Editör

Dr. Murat Yılmaz

Teknik Koordinasyon

Mustafa Yeşilyurt

Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım

Yayıncılık Ltd. Şti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

Erdoğan, M. Murat

Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları / M. Murat Erdoğan; editör: Murat Yılmaz -
Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011

72 s: 19x27 cm. (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
İnceleme-Araştırma dizisi; yayın no: 08)

ISBN: 978-9944-237-10-9

1. Avrupa Birliği – Uluslararası ilişkiler - I. Yılmaz, Murat

327.4

Baskı Tarihi: **Eylül 2011**

©Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Adres:

Taşkent Cad. 10. Sokak No: 30 06490 Bahçelievler/ANKARA

Tel: 0312 215 22 06 • Faks: 0312 215 22 09

www.yesevi.edu.tr yayinlar@yesevi.edu.tr

İçindekiler

Kısaltmalar	4
Özet	5
Giriş	11
Bölüm 1	17
AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP).....	18
Bölüm 2	25
Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası.....	26
AB'nin Orta Asya Politikasının Genel Çerçevesi.....	26
Rusya Federasyonu Faktörü.....	27
AB Enerji Güvenliği ve Yeşil Rapor.....	28
Almanya'nın Öncülüğü.....	30
11 Eylül'ün AB'nin Orta Asya Politikasına Etkisi.....	32
Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası.....	33
AB'nin Yeni Orta Asya Stratejisi (CARSP): 2007.....	35
Yeni Orta Asya Strateji Belgesinin (CARSP) İçeriği.....	36
Bölgenin İstikrar, Güvenlik, Demokrasi ve Refah Alanına Dönüştürülmesi.....	37
Ekonomik İlişkiler.....	38
Enerji Arzı Güvenliği.....	39
AB Yeni Orta Asya Stratejisi (CARSP) Çerçevesinde Öngörülen Girişimler.....	39
CARSP 2007-2013 Orta Asya Bölgesel Yardım Stratejisi.....	41
Bölüm 3	43
AB ve Orta Asya Politikasının Enstrümanları.....	44
TACIS: "Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım" Programının Öncelikleri.....	45
NABUCCO: AB'nin Orta Asya'ya Yönelik Alternatif Enerji Nakil Politikası.....	48
TRACECA: Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Programı.....	50
INOGATE: Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programı.....	52
Bölüm 4	53
AB'nin Orta Asya İle Dış Ticaret Politikası.....	54
Genel Görüntü.....	54
Avrupa Birliği-Orta Asya Cumhuriyetleri İkili Ticari İlişkileri.....	55
AB-Kazakistan Ticari İlişkileri.....	57
AB- Kırgızistan Ticari İlişkileri.....	58
AB-Türkmenistan Ticari İlişkileri.....	59
AB-Özbekistan Ticari İlişkileri.....	60
Sonuç	61
Kaynaklar	69
Online Kaynaklar	72

TABLolar

TABLO 1: Küresel Güçler ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler.....	11
TABLO 2: 1991-2006 Arasında Orta Asya Devletlerinin TACIS ve Diğer İmkanlar Çerçevesinde Teknik Yardım Aldıkları Alanlar	46
TABLO 3: AB Ticaretinin Bölgelere Göre Dağılımı (2009)	54
TABLO 4: AB'nin Dört Orta Asya Ülkesine İhracatı (Milyon ABD Doları)	56
TABLO 5: AB'nin Dört Orta Asya Ülkesinden İthalatı (Milyon ABD Doları)	56
TABLO 6: AB'nin Kazakistan'la Ticareti.....	57
TABLO 7: AB'nin Kırgızistan'la Ticareti	58
TABLO 8: AB'nin Türkmenistan'la Ticareti.....	59
TABLO 9: AB'nin Özbekistan'la Ticareti.....	60

KISALTMALAR

AB	<i>Avrupa Birliği</i>
ABD	<i>Amerika Birleşik Devletleri</i>
ABKP	<i>Avrupa Birliği Komşuluk Politikası</i>
AET	<i>Avrupa Ekonomik Topluluğu</i>
AGSP	<i>Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası</i>
AKÇT	<i>Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı</i>
AMG	<i>Acil Müdahale Gücü</i>
AT	<i>Avrupa Topluluğu</i>
BAB	<i>Batı Avrupa Birliği</i>
CARSP	<i>Central Asia Strategy for a new Partnership (Yeni Orta Asya Ortaklık Stratejisi)</i>
CMEA	<i>Council For Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi)</i>
COEST	<i>AB Komisyonu Doğu Avrupa ve Orta Asya Çalışma Grubu</i>
DTÖ	<i>Dünya Ticaret Örgütü</i>
ENP	<i>European Neighbourhood Policy</i>
GSYİH	<i>Gayri Safi Yurtiçi Hasılası</i>
GTS	<i>Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi</i>
INOGATE	<i>Interstate Oil and Gas Transport to Europe (Ülkelerarası Gaz ve Petrol Taşınması Programı)</i>
KOBİ	<i>Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler</i>
NABUCCO	<i>Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projesi</i>
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)</i>
ODGP	<i>Ortak Dış ve Güvenlik Politikası</i>
PCA	<i>Partnership and Cooperation Agreement (Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları)</i>
SAGP	<i>Satın Alma Gücü Paritesi</i>
SSCB	<i>Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği</i>
TACIS	<i>Technical Assistance to CIS (Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım)</i>
TRACECA	<i>Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaştırma Koridoru)</i>

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKALARI

Avrupa Birliği, 1957'de AET olarak kurulduğu yıldan bu yana sürekli kendisini geliştiren ve dünyanın en başarılı uluslar üstü birliği olarak, dünya ekonomisinin % 30'una hükmeden en önemli güçlerinden birisi hâline geldi. 1957'de 6 üye ülkeden 2007'de 500 milyon nüfusa sahip 27 üye ülkeye ulaşan ve yakın zamanda bu sayının 35'e kadar çıkması beklenen AB'nin, siyasi alanda, özellikle de ortak dış ve güvenlik politikaları üretmede yeterince gelişemediği genel kabul görmektedir. AB'nin Orta Asya ile olan ilişkilerinde de bu durum açık bir biçimde gözlenmektedir. Yani AB'nin Orta Asya'ya yönelik ilgisini gösterecek pek çok çalışma olmasına rağmen, ortak, kapsamlı, etkin bir dış politika geliştirdiği söylenemez. Orta Asya ülkeleri ile bağımsızlıklarını ilan etmelerinden hemen sonra "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları" (Partnership and Cooperation Agreement-PCA) yapan ve genel olarak ilişkileri bu anlaşmalar çerçevesinde ikili düzeyde gerçekleştiren AB, SSCB'nin dağılması sonrasında kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelere yönelik olarak başlattığı TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım) programı ile bölgede etkin olmaya çalışmıştır. AB'nin çeşitli programlar dahilinde Orta Asya ülkelerine aktardığı kaynak, 2010'da toplam 1.5 milyar Avro'yu aşmıştır. Ancak TACIS ile sağlanan kaynakların, bölgenin ihtiyaçları ve diğer küresel güçlerin harcamaları karşısında son derece sınırlı kaldığı da bir gerçektir..

11 Eylül 2001 saldırıları, AB-Orta Asya ilişkilerini de derinden etkilemiştir. 11 Eylül öncesinde bölgeye demokrasi, insan hakları, sivil toplum, liberal ekonomi vb. değerlerin taşınması ve ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde projeler üreten AB'nin, 11 Eylül sonrasında "uluslararası (İslami) terörizm"i engellemesi konusunu ön plana çıkardığını görmekteyiz. AB'nin Orta Asya politikasının bir başka önemli ayağı ise, 2006 yılında, Rusya ile Ukrayna ve Beyaz Rusya arasında yaşanan doğal gaz krizi ile ön plana çıkmıştır. Petrol ve doğalgaz ihtiyacının % 70'inden fazlasını dışarıdan karşılamak zorunda olan AB, kendisi dışında gelişebilecek çatışmalar nedeni ile ciddi sorunlar yaşayabileceğini görmek zorunda kalmıştır. Ukrayna tecrübesinden ve Rusya Federasyonu'nun tehditvar tutumundan son derece rahatsız olan, daha da önemlisi bu ülkeye yönelik güveni sarsılan AB için bugün en önde gelen hedef, Rusya Federasyonu'nun, Orta Asya ve Kafkaslarda diğer petrol ve doğal gaz sahibi ülkeler üzerindeki hegemonyasını azaltmaya çalışmak olmuştur.

AB'nin yirmi yıllık süreçte Orta Asya konusunda en kapsamlı çalışması, 2007'de yapılan "AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi" (EU and Central Asia, Strategy for a new Partnership) belgesi olmuştur. AB'nin stratejik hedeflerinin "istikrar ve güvenlik" olduğu ifade edilen bu belgede üç işbirliği alanının ön plana çıktığı görülmektedir:

- 1- Orta Asya'nın istikrar, güvenlik, demokrasi ve refah alanına dönüştürülmesi;
- 2- Geliştirilmiş ekonomik ilişkilerin, bölgesel ve ikili düzeyde sürdürülmesi;
- 3- Enerji arzı güvenliğinin geliştirilmesi.

Bu çerçevede Dışişleri Bakanları düzeyinde yıllık görüşmeler ile “düzenli bölgesel siyasi diyalog” sürecini başlatan AB, ayrıca “Avrupa Eğitim İnisiyatifi”, “AB hukuk düzeni inisiyatifi”, “insan hakları diyalogu” ve enerji alanında düzenli işbirliğine stratejik belgesine yer vermiştir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için eşit düzeyde diyalog, şeffaflık ve çözüm merkezliliği benimseyeceğini açıklamaktadır. Anılan hedefler çerçevesinde yapılacak projelere 2007-2013 yılları arasında AB 719 milyon Avro ayırmıştır. AB'nin bölge konusundaki çıkar tanımlaması, Orta Asya'ya yönelik yaygın jeostratejik-jeoekonomik yaklaşımdan farklılaşmakta hatta büyük ölçüde idealist bir içerik taşımaktadır. AB orta ve uzun vadede “çıkarını” bölgede demokratik değerler, hukuk devleti, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisinin yerleşmesi ile gerçekleşeceğini öngörmekte, yatırımlarını da bu yönde gerçekleştirmektedir.

AB'nin Orta Asya'da politika üretme konusundaki sorunu, sadece AB'nin siyasi kapasitesi ile ilgili değildir. Öncelikle bölgedeki problemlerin karmaşıklığı, Orta Asya'nın bölge içi ve dışı büyük güçlerin ilgi odağında olması, özellikle Rusya'nın hegemonyal gücü, bölge yönetimlerinin otoriter yapıları, bölgenin Avrupa'ya uzak ve kültür olarak oldukça yabancı olması ve çok sayıdaki diğer riskler dolayısı ile de AB için Orta Asya'ya yönelik politika üretmenin de, uygulamanın da oldukça zor olduğu genel kabul görmektedir.

AB'nin Orta Asya politikaları, tipik bir “yumuşak güç” yaklaşımı üzerine bina edilmektedir. AB için Orta Asya'nın istikrarsızlaşmaması ve enerji arzı konusunda güvenliğin sağlanması, yani “istikrar ve güvenlik”, demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, sivil toplum gibi değerlerin bölgede yer etmesi, temel ve hatta “yeterli” ilkelerdir. Bu anlamda AB bölgede yönetimler için rahatsız edici olsa da toplum için “sempatik” ancak “yetenezsiz” bir güç olarak algılanmaktadır. Ancak üye ülkelerin farklı politikaları olsa da AB'nin hem doğasından ve sorunlu yapısından kaynaklanan dış politika tavrı, Orta Asya için bir şans olarak da nitelenebilir. AB'nin ısrarla ön planda tuttuğu “ideal ve değerlere” sadık kalması da son derece değerli bir dış politika pratiğidir ve önemsenmelidir. AB'nin bölge yönetimlerini çoğunlukla rahatsız eden, içişlerine müdahale olarak nitelenen hatta bazen ilişkilerin kopmasına neden olan bu ilke-değer temelli politikasından kısa vadede sonuç alması beklenemez. Ancak bu tavrın korunmasının uzun vadede demokratik altyapının hazırlanmasında önemli katkı sağlayacağı bir gerçektir. AB dışındaki güçlerin değerlerden büyük ölçüde arınmış jeostratejik-jeoekonomik çıkarlar çerçevesinde yürüttükleri politikaların “başarısı”nın, orta ve uzun vadede bölge insanına nasıl bir bedele dönüşeceğinin de sorgulanması gerekir. Yani AB'nin bölgedeki politikalarda görelî “başarısızlığı” ve “pasifliği” her zaman bir zaafa işaret etmeyebilir.

AB'nin bazı istisnalar yaşansa da bu güne kadar ön planda tuttuğu ve genelde “etkin” olmayı “ilkeli” olmaya tercih ettiği Orta Asya politikasının dengeli ve özellikle de bölgenin içindeki farklılıkları da gözetererek yeniden yapılandırılması ve güçlü araçlarla donatılması gerekmektedir. Yani “yeteneksizlik” ya da “kapasitesizlikten” değil, “sadık kalınan değerler-idealler” üzerinde kararlı bir dış politik tercih, baskın realist uluslararası ilişkiler yaklaşımının aksine bölgeye ve bölge insanına son derece önemli katkı sağlayabilir. Bunun için AB'nin yapısal ve zihinsel bir değişimden geçmesi ve siyasi bir birliğe dönüşmesi gerekiyor. O zaman AB bölgede daha etkin olacaktır ancak AB'nin bugün bile Orta Asya'da idealler yönünde zihinsel değişime, özgür düşünceye, demokrasiye ve barışa katkısı çok sınırlı olsa da küçümsenemeyecek boyutlardadır.

Anahtar Kelimeler;

Avrupa Birliği, Orta Asya, Yeni Orta Asya Stratejisi, TACIS, NABUCCO, TRACECA, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, 11 Eylül, Enerji Güvenliği

CENTRAL ASIAN POLICIES OF THE EUROPEAN UNION

Abstract

Since it was established as the EEC in 1957, the European Union has developed constantly and has become one of the most powerful actors as the most successful transnational union of the world, which dominates 30% of the world economy. It is generally accepted and criticized that the EU, which became a 27-member organization with a 500 million population in 2007 while it had 6 member countries in 1957 and which is expected to have 35 members in the near future, has not achieved considerable success in political field, especially in producing common foreign and security policies. This shortage is clearly observed in the EU's relations with Central Asia. In the immediate aftermath of the independence of the Central Asian states, the EU signed "Treaties of Partnership and Cooperation" with them and provided them aid in the context of "Technical Aid to the Commonwealth of Independent States" (TACIS). The sources which were transferred by the EU to the Central Asian states as a part of different programs reached about 1.5 billion euro as total in 2010. The most comprehensive work of the EU on Central Asia in a 20-year period is the Document titled as "The EU and Central Asia: New Partnership Strategy" (2007). Three areas of cooperation are pointed out in this document in which strategic goals of the EU are expressed as "stability and security": making Central Asia an area of stability, security, democracy and welfare; maintaining intensive economic relations in the bilateral and regional level; and ensuring energy supply security. In order to reach these goals, the EU has appropriated sources worth of 719 million euro for the region for the 2007-2013 period. However, such principles and values as democracy, human rights, civil society and free market economy play important role in the EU's regional policies and this restricts the EU's freedom of movement in the region which is ruled generally by authoritarian regimes and it harms its power of competition vis-à-vis the other powers though it helped the people of the region. Nevertheless, it can be said that pursuing a Central Asian policy by establishing a balance between realities of the region and the principles and values of the EU without abandoning them totally will emerge as a more important contribution for the region in the longer term.

Keywords:

European Union, Central Asia, New Central Asian Strategy, TACIS, NABUCCO, TRACE-CA, Commons Foreign and Security Policy, September 11, Energy Security.

Интересы Европейского Союза в Центральной Азии

Аннотация

Европейский союз постоянно совершенствует себя с начала создания ЕЭС в 1957 году и как наиболее успешный в мире наднациональный союз является одной из самых важных мировых сил, владеющей 30% мировой экономики. ЕС, состоявший в 1957 году из 6 стран и достигший в 2007 году общего населения в 500 млн. человек в 27 странах-членах ЕС, и увеличение числа которых ожидается до 35, подвергается острой критике в плане недостаточного развития в политической сфере, особенно в области общей внешней политики и безопасности. Это очевидно наблюдается в отношениях ЕС со странами Центральной Азии. ЕС, который сразу же после обретения независимости странами Центральной Азии подписал с ними «Соглашения о партнерстве и сотрудничестве», по различным программам ЕС в рамках общей программы «Технической помощи странам Содружества Независимых Государств» (ТАСИС) оказал помощь странам Центральной Азии по данным на 2010 год на сумму около 1,5 млрд. евро. Наиболее объемным стратегическим исследованием ЕС за двадцатилетний период касательно Центральной Азии является документ «ЕС и Центральная Азия: стратегия нового партнерства» (2007). В этом документе, выражающим стратегические цели ЕС как «стабильность и безопасность», выделяются три основные сферы сотрудничества: преобразование Центральной Азии в регион стабильности, безопасности, демократии и процветания; расширение экономических связей на региональном и двустороннем уровнях и развитие энергетической безопасности. Для реализации этих целей ЕС в 2007-2013 гг. выделил для региона 719 млн. евро. Однако в региональной политике ЕС важную роль играют демократия, права человека, гражданское общество, свободная рыночная экономика и другие принципы и ценности, это в свою очередь, хотя и вносит определенный вклад в развитие стран региона, сужает поле действия ЕС в регионе, управляемым авторитарными режимами, и снижает конкурентоспособность в борьбе с другими силами в регионе. Тем не менее можно сказать, что ЕС, не отказываясь от своих принципов и ценностей и одновременно соблюдая разумный баланс между реалиями региона и своими ценностями и реализуя свои интересы в Центральной Азии может внести более важный вклад в развитие региона в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова:

Европейский Союз, Центральная Азия, новая стратегия Центральной Азии, ТАСИС, НАБОККО, ТРАСЕКА, общая внешняя политика и безопасность, 11 сентября, энергетическая безопасность.

Avrupa’da kalıcı barışın tesisi ve refahın artırılması hedefi ile oluşturulan Avrupa Birliği (AB), pek çok düşünür, filozof ve siyasetçinin aslında yüzyıllar öncesine varan bir hayalimdi. Avrupa’da sağlanacak bir birlik yaklaşımı, I. ve özellikle de II. Dünya Savaşının Avrupa’da yarattığı büyük yıkım ve yaşanan felaketler sonrasında hem bir zorunluluk, hem de olgunlaşan bir hedef hâline dönüştü. Buna rağmen 50’li yılların başlarında başlayan süreç katılımcı sayısı ve yapısı itibari ile oldukça mütevaziydi. Avrupa’da sadece altı ülkeyi (Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Belçika) bir araya getiren 1951’de Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı (AKÇT) ile ilk kurumsal temeli atılan süreç, 1957’de Roma Anlaşması ile “Avrupa Ekonomik Topluluğu”na (AET) dönüştü. AET (Avrupa Topluluğu-Avrupa Birliği) dünya tarihinin gördüğü en başarılı uluslar üstü yapılanma olarak bugün artık model hâline gelmiş, hem içerik, hem de kapsam itibari ile gelişmiştir. 6 kurucu ülke ile yola çıkan AB, tam elli yıl sonrasında, 2007’deki genişleme ile 27 üye ülkeye, 500 milyonluk bir nüfusa ve dünyanın en büyük ekonomik gücüne ulaştı. 2008 verilerine göre dünyanın nominal gayrisafi yurt içi hasılasının % 30’luk bölümünü oluşturan bir ekonomik büyüklüğe sahip olduğu belirlenen AB, satın alma gücü paritesi (SAGP) esas alındığında 12,8 trilyon’luk bir Gayri Safi Yurt içi Hasılası’na (GSYİH) sahip bulunuyor. AB’de kişi başına gelir de 25.900 Avro olarak hesaplanmaktadır.

TABLO 1: Küresel Güçler ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler

	Yüzölçümü 1,000 km’	Nüfus (milyon)	Kişi Başına Millî Gelir (SAGP)€	Ekonomik büyüklük (Trilyon €)
AB (27 üye)	4,234	497,5	25,900	12,8
Çin	9,327	1,330,0	4,400	5,8
Japonya	365	127,3	28,500	3,6
Rusya	16,889	140,7	12,200	1,7
ABD	9,159	303,8	38,900	11,7

Kaynak: Eurostat (epp.eurostat.ec.europa.eu) 2008 verileri esas alınarak hazırlanmıştır. (http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/79/de.pdf)

AET olarak kurulan, önce Avrupa Topluluğu'na (1987), ardından da Avrupa Birliği'ne (1993) evrilen Birlik, başından beri dinamik yapısını ve hedeflerini iki temel strateji üzerinde geliştirdi: "Genişleme" ve "derinleşme". Bu çerçevede 1973'de İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile başlayan genişleme stratejisi ile Birlik önce 9, Yunanistan (1980), İspanya ve Portekiz'in (1986) katılımı ile de 12 üyeye ulaştı.

1990'da bütün dünya dönüşürken, Orta ve Doğu Avrupa'nın eski sosyalist-komünist ülkeleri ve/ya da bağımsızlığına yeni kavuşan ülkeler için NATO ile birlikte en cazip kurum olarak ortaya çıktı. Bu cazibe, kendini önce 1995'de 3 (Avusturya, İsveç, Finlandiya), 2004'de 10 (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Kıbrıs (Rum Yönetimi)), 2007'de de 2 ülkenin (Bulgaristan, Romanya) üyeliği ile tescilledi. Hâlen Türkiye, Hırvatistan, İzlanda, Makedonya ve Karadağ ile AB arasında üyelik müzakereleri yapılıyor. Arnavutluk, Kosova, Bosna-Hersek ve Sırbistan'ın da yakın zamanda AB'ye katılım konusunda girişimde bulunacakları bekleniyor. AB'nin, ekonomik bağımlılıklar üzerinden sosyal ve siyasi birliği geliştirme ve barışı garanti alma hedefi ile ortaya koyduğu performans-bütün sorun alanlarına rağmen- oldukça başarılı oldu ve AB dünyadaki bölgesel entegrasyon çabaları içinde özel bir model hâline geldi.

AET/AT/AB kurulduğundan beri ekonomik-mali işbirliğini, sosyal yakınlaşmayı ve kurumsal yapılanmayı daha ön planda tutan, ancak dış politikayı, üye devletlerin ulusal tercihlerine bırakan bir strateji izledi. Bu durum, özellikle son dönemde çarpıcı olarak görüldüğü üzere AB'nin aynı zamanda en önemli handikapı oldu. Hatta AB için

AET/AT/AB kurulduğundan beri ekonomik-mali işbirliğini, sosyal yakınlaşmayı ve kurumsal yapılanmayı daha ön planda tutan, ancak dış politikayı, üye devletlerin ulusal tercihlerine bırakan bir strateji izledi.

ekonomik-mali yapısı ile siyasi yetenekleri arasındaki dengesiz durumu ifade etmek için, ekonomisi ile temsil edilen gövdesi "dev", siyasi gücü temsil edilen kafası "cüce" denilen garip bir yaratık benzetmesi sıkça yapıldı. Gerçekten de dünya ekonomisinin % 30'una hükmeden 27 ülkeden oluşan dünyanın bu en zengin Birliği'nin güvenlik konusunu, ABD'nin öncülüğünde NATO'ya, dış politikayı ise üye devlet başkentlerine teslim etmesi, her dönemde tartışılmaktadır. Bu durum AB'yi bölgesel, küresel sorunlarda (örneğin Körfez krizinde ve Balkanlarda) "don't play only pay it!" (oynama, sadece öde) gibi bir nitelikleme ile de karşı karşıya bıraktı.

AB'nin ortak dış politika geliştirme çabaları, bazı Avrupalı lider ya da ülkeler tarafından sıkça dile getirilmekte, ancak bazı üye ülkeler de buna ısrarla karşı çıkmaktadır. Bu konuda Fransa ile İngiltere'yi, AB içindeki iki ayrı ucun temsilcileri olarak anabiliriz. 1987 Avrupa Tek Senedi¹ ile işaretleri verilen Ortak Dış Politika alanındaki arayışlar, Soğuk Savaşın sona ermesinin getirdiği yeni dinamizmle güçlendi ve 1992

¹ Single European Act (1986), Official Journal L, 169 of 29 June 1987.

Maastricht (Avrupa Birliği) Anlaşması ile AB için bir dış ve güvenlik politikası geliştirilmesi konusunda önemli adımlar atıldı. AB'nin sürekli tartışılan ve kendi içinde geliştirilmeye çalışılan "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" (ODGP), Maastricht ile Birliğin diğer iki sütunu ile birlikte ("Avrupa Topluluğu", "Güvenlik ve Adalet İşbirliği") üç sütunundan birisi olarak tanımlandı ve böylece -üye ülke başkentlerine öncelik büyük ölçüde korunsada da – AB, hiç olmadığı kadar ortak bir dış politika üretme imkanına kavuştu.²

AB'nin Orta Asya politikası da, AB'nin genel dış politik tavrı ve inisiyatifi ile uyumlu bir görüntü vermektedir. Bu çerçevede bazı girişimler ve ilişki ağları oluşsa da genel olarak AB'nin kapsamlı ve işlevsel bir Orta Asya politikasından söz etmek oldukça zordur. Özellikle enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı AB için son derece önemli bir bölge olmasına rağmen, çok uzunca bir süre AB'nin Orta Asya politikası, büyük ölçüde ikili Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları (PCA-Partnership and Cooperation

² Leon Brittain [1994] Europe The Europe We Need, Hamish Hamilton, London, S.168-194.

Agreement)³ ve “TACIS” adı verilen (“Technical Assistance to CIS - Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım) yardım programları ile sınırlı kalmıştır.⁴ AB'nin Orta Asya'ya 2010 yılına kadar aktardığı kaynak 1,5 milyar Avro olarak hesaplanmaktadır.

AB, son dönemde bölgeye verdiği önemi göstermek üzere Almatı'da Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı muhatap alan AB Delegasyonu Ofisi, Türkmenistan ve Özbekistan'a ise “Avrupa Evi” açmıştır. Ancak bazı hukukî, siyasi ve ekonomik girişimlerine rağmen, bu güne kadar Orta Asya'da ciddi bir varlık ve etkinlik gösterememiştir.⁵ Bunun en başta gelen nedeni, hiç kuşkusuz AB'nin ortak dış politikalar geliştirme konusundaki yapısal handikaplarıdır. Ancak konuya ve bölgeye özel başka nedenlerden de söz etmek mümkündür. Örneğin R.Karluk'un da vurguladığı gibi Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ardından yaşanan süreçte AB, daha çok genişlemeye ve yakın çevresine yoğunlaştığı için Orta Asya arka planda kalmıştır.⁶ Ayrıca bölgenin Rusya Federasyonu ile olan ilişkisi göz ardı edilemeyecek önemde bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya'nın gerçek gücü olarak kabullenilen Rusya Federasyonu'nu “huzursuz etmeme” ve “Russia First” (“önce Rusya”) olarak adlandırılan politikaya uyumlu davranma yaklaşımı da, AB'nin bölgede etkisiz kalmasında önemli rol oynamıştır. AB'nin SSCB dağıldıktan sonra da bölgede öncelikli aktörü Rusya olarak kabul edip, “istikrarı” tercih ettiği, 11 Eylül sonrasında da “İslami terör” tehdidi gerekçesi ile Rusya'ya örneğin Çeçenistan konusunda yaptığı eleştirileri geri plana çektiği bilinmektedir.⁷ Orta Asya'nın, ABD'nin küresel politikalarında sahip olduğu önem de, AB'nin bu bölge ile ilişkilerini mesafeli tutmasında etkili olmaktadır.

AB'nin “politikasızlığının” bir başka gerekçesi, AB'nin kurumsal olarak dış ilişkilerinde önem verdiği demokrasi, insan hakları, sivil toplum vb. konuların, bölgede karşılık bulmasındaki güçlüklerdir. Hatta bu durum, AB'yi bölge yönetimleri için “sevimsiz” kılan, zaman zaman da ciddi siyasi-diplomatik krizlere yol açan bir faktör hâline gelebilmektedir.⁸ AB'nin dış politikasının ilkeler üzerine bina edilmesi ve özellikle AB Parlamentosunun konuya olan hassasiyeti, AB'nin operasyonel yeteneğini büyük ölçüde azaltmaktadır. Bölgede “soft-power” niteliği ile varlığını sürdürmeye çalışan AB, bölge yönetimlerinin “iç işlerine, egemenlik haklarına müdahale” olarak gördüğü

³ AB ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri konusundaki bütün resmi belgeler için Bkz.: http://www.eeas.europa.eu/central_asia/index_en.htm

⁴ Esra Çayhan [2003] “The European Union's Central Asia Strategy” , Bilig, Yaz / 2003, Sayı 26: 12-15.

⁵ Esra Hatipoğlu [2008] Avrupa Birliği - Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (Mu?)” OAKA, cilt:3, sayı:5, s.1

⁶ Sadık Rıdvan Karluk [2009] “Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği'nin Orta Asya Ülkeleri ile Olan İlişkileri ve Bölgeye Yönelik Stratejisi”, 2009. (bildiri.anadolu.edu.tr/papers/bildirimakale/1073_b220p82.doc)

⁷ Frank Umbach [2007] Zielkonflikte der europäischen Energiesicherheit, Dilemmata zwischen Russland und Zentralasien, DGAP Analyse, November 2007, No.: 3, s.1.

⁸ Umbach [2007] a.g.e. s.24-25.

yaklaşımında ısrarlı olacak araçlara da sahip değildir. Bu ve benzeri gerekçeler, AB'nin bölgeye ilgisi olsa da kapsamlı bir politika geliştirmesine engel olduğu söylenebilir.⁹ Ancak AB'nin bu pozisyonunun, uzun vadede Orta Asya halkları için daha önemli bir yatırım olarak görülmesi de mümkündür. Yani bir handikap olarak görülen “ilkeler-değerler” üzerinden politika, değerlerden bağımsız kısa-orta vadeli çıkar stratejilerinden daha meşru ve bölge için hayırlı bir politika olarak kabul edilebilir.

AB'nin kapsamlı bir Orta Asya politikası üret-e-mediğine ilişkin yaygın görüşe rağmen, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının hemen ardından TACIS ve ikili işbirliği anlaşmaları ile başlayan ilişkileri, yoğunlaşarak devam etmektedir. Kabul etmek gerekir ki bu politik süreç, sadece AB'ye bağlı olarak gelişmemektedir. Bölgede AB'den çok daha fazla etkiye sahip olan bölgesel ve küresel aktörler, hem jeopolitik, hem de jeoekonomik değeri son derece yüksek olan Orta Asya'daki gelişmeleri yakından takip etmekte ve süreci etkilemek için politikalar geliştirmektedir.

1991'de bağımsızlıkların ilan edilmesi ile başlayan süreçte AB bölgeyle hep ilgili olsa da, AB'nin bu güne kadar geliştirdiği en kapsamlı Orta Asya stratejisi, 2007'de ortaya konulmuştur. Hazırlık çalışmaları AB Dönem Başkanı sıfatı ile Almanya tarafından yapılan “AB- Orta Asya: Yeni Bir İşbirliği Stratejisi” başlıklı belge¹⁰, 22 Haziran 2007'de AB Konseyi tarafından da benimsenmiş ve resmî nitelik kazanmıştır.¹¹ Bu stratejinin gelişimi, AB Komisyonu içinde “Doğu Avrupa ve Orta Asya” (COEST) çalışma grubu tarafından iki yılda bir hazırlanan ilerleme raporları ile takip edilmektedir. COEST tarafından ilki 2008'de, ikincisi ise 28 Mayıs 2010'da hazırlanan ilerleme raporları, AB Konseyi tarafından resmîleştirilerek kamuoyu ile paylaşılmıştır.¹² AB'nin 2007 Stratejisi üzerine bina edilen çalışmaların yanı sıra, bazı AB üyesi ülkelerin ikili ilişkileri ile Birliğin her bir Orta Asya ülkesi ile ayrıca yürüttüğü ilişkiler de söz konusudur. Bu çerçevede Almanya'nın özel bir yeri olduğu açıktır. AB Dönem Başkanlığı (Ocak-Haziran 2007) önceliğini “Avrupa'nın güvenlik ve istikrar alanının genişletilmesi” olarak belirleyen ve bunun sağlanabilmesi için Orta Asya ülkeleri, Karadeniz Bölgesi ve Rusya ile ilişkilerin gözden geçirilmesi gereğini ifade eden Almanya, Strateji Belgesi ile hedefine yakınlaşmıştır.

⁹ Bu konuda önemli bir çalışma için Bkz.: Blackwill, Robert D. and Michael Stürmer, (Eds.) *Allies Divided: Transatlantic Policies for the Greater Middle East*, Cambridge, MA, The MIT Press, August 1997.

¹⁰ <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/347892/publicationFile/3096/Zentralasien-Strategie-Text-D.pdf;jsessionid=F5155D55D48A4F6130F3B5D12DA3E088>

¹¹ AB Konseyi'nin sözkonusu kararı için Bkz.: “Central Asia: Regional Strategy Paper 2007-2013”, 2007; (http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/c_asia/), Almancası için: Europäischer Rat, *Die EU und Zentralasien: Strategie für eine neue Partnerschaft*, Brüssel, 22.6.2007, <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Europa/Aussenpo_litik/Regionalabkommen/Zentralasien-Strategie-TextD.pdf

¹² Council of EU: *Relations with Central Asia: Joint Progress Report by the Council and the European Commission on the implementation of the EU Strategy for Central Asia*. 28 June 2010 (11402/10). http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/584052/publicationFile/156116/100528-EU-ZAS_Fortschrittsbericht_EN.pdf;jsessionid=F5155D55D48A4F6130F3B5D12DA3E088

Bu bilgilerden hareketle, bu çalışmada, öncelikle 1992 Maastricht Anlaşması ile çerçevesi çizilen ve daha sonra Amsterdam, Nice ve Lizbon Anlaşmaları ile geliştirilen AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının genel hatları ele alınacak, ardından AB'nin Orta Asya politikasının temel unsurları ve mevcut uygulamalar değerlendirilerek ve öngörülerde bulunulacaktır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKALARI

I BÖLÜM

AB'NİN ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI (ODGP)

AB'NİN ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI (ODGP)

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ekonomik, sosyal ve hatta siyasi olarak "rüşünü ispatlamış" bir AB, ortak bir dış politika geliştirmeyi stratejik olarak önemseyen bir birlik hâline dönüştü.

Roma Anlaşması ile 1957'de kurulan AET (AT, AB) için barışın tesis edilmesi ve refahın artırılması, en önemli hedefler olarak belirlenmişti. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin varlığı ve Soğuk Savaş'ın sert koşulları, Fransa'nın başını çektiği bazı ülkelerin arayışları olsa da, Avrupalıların ortak bir dış ve güvenlik politikası geliştirmelerini de bir ölçüde imkansız kılmıştı. AB'nin ekonomik-mali bir birlik olmanın ötesine geçerek siyasi ve kısmen de askerî bir içeriğe sahip olması, ancak 1990 sonrasında tartışma ve uygulama yoluna girmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ekonomik, sosyal ve hatta siyasi olarak "rüşünü ispatlamış" bir AB, ortak bir dış politika geliştirmeyi stratejik olarak önemseyen bir birlik hâline dönüştü. AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası konusundaki çabaları, yeni dünya düzenine uygun bir biçimde barış ve istikrar alanı yaratmayı hedeflemektedir. Bu hedef, büyük ölçüde "çatışmaları önleme" ve "barışı koruma" üzerine bina edilmeye çalışıldı. AB, siyasi anlamda etkin olabilmek için askerî bir güce olan ihtiyacın da farkındaydı. Ancak hem AB'nin yakın askerî tehditlerden uzaklaşmış olması, hem de AB'ye tehdit oluşturabilecek diğer çatışma alanlarına müdahale, ABD'nin öncülüğündeki NATO'nun varlığı, AB'nin stratejilerini "soft power" (yumuşak güç) niteliğinde yapılandırmasına neden oldu.

1990'da büyük dönüşüm yaşanırken önce körfezde Irak krizi, ardından da AB'nin yanı başındaki Balkanlarda yaşanan büyük felaket, AB'nin ODGP'sinin gerekçelerinin kamuoyunda yer etmesi ve yapılandırmasında önemli rol oynadı. İlk kez 1987 "Avrupa

Tek Senedi”nde¹³ yer verilen, ama asıl olarak 1992 Maastricht Anlaşması ile çerçevesi çizilen ODGP, bütün eksikliklerine ve şikayet edilen yavaşlığına rağmen zaman içinde olgunlaşmaktadır. 1999’da yürürlüğe giren Amsterdam, 2003’de yürürlüğe giren Nice ve 2009’da yürürlüğe giren Lizbon Anlaşmaları¹⁴ ile daha da geliştirilen ODGP işlevselliği, 1990-2010 arasında çıkan iç ve dış krizlerle de sınanmış oldu. Bu arada ODGP’nin daha da güçlenip işlevsellik kazanacağı önemli bir fırsat olan AB Anayasası taslağı, 2005 yılında Fransa ve Hollanda’da “fazla bütünleştirdiği ve ulus devlet reflekslerini ortadan kaldırdığı” gerekçeleri ile reddedildi. Bunun üzerine Lizbon Anlaşması ile yeni düzenlemeler yapılması ihtiyacı ortaya çıktı. Kurumsal yapısı -Avrupa idealistlerinin beklentilerinin çok gerisinde kalsa da- güçlendirilen ve hatta AB’nin dış politikada tek sesliliğini sağlamak üzere, Dışişleri Bakanlarını buluşturan Dış İlişkiler Konseyi toplantılarına başkanlık edecek, AB Komisyonu başkan yardımcılığı görevini de üstlenecek ve eşgüdüm sağlayacak bir “AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi” makamı da bu çerçevede oluşturulmuştur.¹⁵

AB’nin ekonomik, mali ve sosyal alandaki başarılarına rağmen, ortak dış ve güvenlik politikaların geliştirilmesi konusunda ciddi sorunlar yaşadığı, bilinen ve bizzat AB yöneticileri tarafından da sıklıkla ifade edilen bir gerçektir.¹⁶ Aslında sorunların temel kaynağı, AB’nin ulus devletler topluluğu olmasıyla yakından ilişkilidir: Önemli politikaların üretilmesi ve karar alma sürecinde üye devletlerin ulusal çıkarların ön planda ve belirleyici olması, AB kimliğini yansıtacak ortak politikaların üretilmesine engel teşkil etmektedir. Üye sayısı arttıkça ve oybirliği ilkesi devam ettiği sürece, köklü politikalar üretilmesi de zorlaşmaktadır. AB’nin ortak çıkarları için ortak politikalar üretilmesi yaklaşımı, özellikle de dış politika alanındaki farklı çıkar anlayışları nedeni ile ulusal reflekslerin etkisini hatta egemenliğini pekiştiren bir rol oynamaktadır. Her bir üye ülkenin Birlikten çok kendi özgün ulusal çıkarını öncelikli olarak savunmaya çalıştığı, başaramadığı durumda da süreci kolayca “sulandırdığı” ya da bloke ettiği AB sistemi, son dönemde ciddi revizyonlar geçirmiş olsa da, alınacak daha çok uzun yol olduğu açıktır. 2003’de ABD’nin Irak müdahalesinde Almanya ve Fransa’nın olumsuz tavrına rağmen diğer AB üye ve adaylarının ABD ile hareket etmeleri, ya da 2011 yılı içinde Libya’da yaşanan gelişmeler karşısında ortak bir AB politikası yerine, Fransa,

¹³ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_en.htm ve http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf

¹⁴ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, Brussels, 3. December 2007, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.en07.pdf>

¹⁵ Örneğin Lizbon Anlaşması’nda “AB Dışişleri Bakanı” ünvanı gündeme gelse de, bu ünvan “fazla sıkı bir siyasi otoriteyi” çağrıştırdığı gerekçesi ve özellikle de İngiltere’nin ısrarı üzerine “AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi” olarak değiştirilmiştir.

¹⁶ Bu konuda önemli bir çalışma için: Sevilay Kahraman [2008] “Avrupa Dış Politikası ve Avrupa Birliği’nin Uluslararası Aktörlüğü Üzerine Bir Değerlendirme”, Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler, Der.: Belgin Akçay, Sevilay Kahraman, Sanem Baykal, Seçkin Yayıncılık, Ankara, sayfa: 397-417.

İtalya, İngiltere, İspanya ve Almanya'nın bağımsız ve hatta rakip politikalarla birbirleriyle yarışarak eyleme geçmeleri, aslında bu konudaki çarpıcı durumu resmetmeye yeterlidir. Hiç kuşku yok ki AB'nin Orta Asya politikası da bu tabloya uygun bir görüntü vermektedir.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin domine ettiği NATO'nun varlığı içinde AET'nin ortak bir dış ve güvenlik politikası geliştirmesi konusu, özellikle Fransızların öncülüğünde "ABD'siz, Avrupalı bir savunma birliği" düşüncesi ile zaman zaman gündeme gelmiştir. 1966'da ABD'nin yeni güvenlik kaygıları ile NATO stratejisindeki yaptığı değişiklikleri protesto etmek için NATO'nun askerî kanadından çekilen Fransa, öncelikli olarak kendi atom silahını üretme çabası içine girmiş, ardından da diğer Avrupa ülkelerini yanına çekmeye çalışmıştı. 2009'da tekrar NATO'ya geri dönen Fransa, Avrupa'da ABD'den bağımsız bir savunma politikası geliştirme konusunda da ciddi çabalar sarfetti. Bu çerçevede, Fransa'nın öncülüğünde, altı üye ülkenin hükümetlerarası düzeyde de olsa işbirliğine yönlendirildiği "Avrupa Siyasi İşbirliği Projesi"nin 27 Ekim 1970'de "Davignon Raporu" ile gündeme gelmesi de, bu çabalardan sayılabilir.¹⁷

Kendi içinde belirli bir olgunluğa ulaşan ve 12 üyeye ulaşan AT, 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren "Tek Avrupa Senedi" ile (ki buna 1957 Roma Anlaşmasından sonra "2. AB Anayasası" da deniliyor) kurumsallaşma yolunda önemli bir adım atmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise hedefleri, kapsamı ve işleyişi büyük ölçüde değişen ve bunları 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht (AB) Anlaşması ("3. AB Anayasası") ile resmîleştiren kurum, önce "Avrupa Birliği" ismini almış, aynı Anlaşma ile üç sütunla işlevsel alanlara ayrılan Birliğin 2. Sütunu, "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" olarak

tanımlanmıştır. Ancak aynı dönemde Avrupa'da, özellikle de Balkanlarda yaşanan gelişmelere müdahale etme yeteneğini gösteremeyen ve çok eleştirilen AB, ODGP'ni yeniden düzenlemeye yönelmiştir. Bu çerçevede ODGP'nin amacına uygun biçimde yürütülmesi amacıyla da adeta birliğin Dışişleri Bakanı gibi görev yapacak "Yüksek Temsilcilik" kurumu oluşturulmuş, dönemin NATO Genel Sekreteri J. Solana, Mayıs 1999'da 5 yıllığına ilk temsilci olarak bu görevi üstlenmiştir.

¹⁷ Hülya Özdemir[2006] AB'nin Ortak ve Dış Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan'ın Bölgedeki Önemi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Topluluğu ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 56-64.

AB'nin niteliksel değişiminde rol oynayan 1999 Amsterdam Anlaşması ("4. AB Anayasası") ile AB'nin savunma ve güvenlik politikalarına "insani amaçlı barış faaliyetleri", kriz yönetimi" ve "dış sınırların korunması" gibi unsurlar eklenmiştir.¹⁸ Ancak karar almada oy birliği ilkesi, özellikle küçük ülkelerden gelen direnç yüzünden değiştirilememiş, "ulusal çıkar", AB'nin ortak çıkarları karşısında pozisyonunu korumuştur. Bu konuda yapısal bir değişim için 26 Şubat 2001'de imzalanan Nice Anlaşması, NATO'nun dominant yapısı nedeni ile işlevsizleşmiş olsa da Avrupalıların güvenlik politikalarının kurumsal yapısı olan Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) işlevleri AB'ye devredilmiştir. Nice, nitelikli oy ile ortak karar alma sürecini biraz daha olanaklı kılmaya çalışmıştır.

AB, 1999'dan bu yana NATO'nun şemsiyesi altında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) geliştirilmesi konusunda da çalışmalar yapmaktadır. Bu tarihte "Petersberg Görevleri" olarak bilinen insani yardım, kurtarma, barışı koruma ve kriz yönetimine ilişkin görevler de AGSP'ye dahil edilmiş, 1999 Helsinki Zirvesinde ise askerî kabiliyetler bakımından ana hedefler belirlenmiştir.¹⁹ Bu hedefler çerçevesinde 2003 yılına kadar 60 bin kişilik bir Acil Müdahale Gücü'nün (AMG) kurulmasına da karar verilmiştir. 2002 yılında Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bir düzenleme ile AGSP'nin, NATO üyesi ama AB üyesi olmayan ülkelere karşı kullanılmayacağı karara bağlanmıştır. 16 Aralık 2002'de de NATO imkan ve kapasitelerinin AGSP tarafından kullanımı imkanı yaratılmıştır. Böylece Mayıs 2003'de AMG operasyonel

¹⁸ Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Related Acts, Official Journal C 340, 10 November 1997, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>

¹⁹ 19 Haziran 1992 tarihinde ilan edilen Petersberg Deklerasyonu için bkz.: <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>

hâle gelmiştir. 2003’de Nice Anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile ODGP’nin çoğunluk ile alacağı karar sayısı imkanı artırılmıştır.²⁰

AB, AGSP için yaptığı çalışmalar ve gelişmeler neticesinde, son yıllarda uluslararası krizlerde kendi askerî gücü ve politikaları dahilinde dünyanın farklı yerlerinde görevler almaktadır. 1991 Irak Krizi’nde ve 1990’larda Balkanlarda yaşanan gelişmelerde ABD’nin son derece dominant durumu, AB için “pay but not play” (oyun, ödemek değil) nitelemesini getirmişti. Bu olaylardan da alınan dersle AB, bölgesel ve küresel anlamda daha fazla ciddiye alabilmek ve ortak çıkarlarını daha iyi geliştirebilmek bakımından askerî müdahale alanında da kapasitelerini geliştirme çabası içine girdi.

Ancak bu çabaların sonuç vermesinin çok zor olduğu, Avrupa’da ABD’siz bir savunma politikası gerçekleştirmenin kolay olamadığı da ortaya çıkmıştı. 2009 rakamlarına

göre ABD’nin savunma harcamaları 687 milyar dolarken, ikinci sıradaki Çin 114 milyar dolarlık bir harcamaya ulaşabiliyor. Bu ülkeleri İngiltere (69 milyar \$), Fransa (67 milyar \$), Rusya (61 milyar \$), Almanya (48 milyar \$), Japonya (46 milyar \$), S.Arabistan (39 milyar \$), İtalya (37 milyar \$), Hindistan (36 milyar \$) izliyor.²¹ ABD’nin bu olağanüstü güç üstünlüğü, ODGP’nin hedeflerine de yansımaktadır. Bu çerçevede önemli bir husus da Avrupa’da savunma harcamalarına yönelik tepkilerin artmasıdır. Bu durum, AB’nin ilave askerî ve lojistik harcama yapmadan operasyonlarını NATO imkan ve kapasiteleri ile gerçekleştirmesini gerektirmektedir. Ancak bu da ABD’den bütünüyle bağımsız bir ODGP’yi neredeyse imkansız kılmaktadır.

AB’nin ilave askerî ve lojistik harcama yapmadan operasyonlarını NATO imkan ve kapasiteleri ile gerçekleştirmesini gerektirmektedir. Ancak bu da ABD’den bütünüyle bağımsız bir ODGP’yi neredeyse imkansız kılmaktadır.

AB’nin dış politika girişiminin önemli bir ayağı olarak 11 Mart 2003’de Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Avrupa Komşu Ülkeler Politikası’nın temel prensiplerini ortaya koyan “Daha Geniş Avrupa ve Komşuluk: Doğu ve Güneydeki Komşularımızla İlişkilerimizin Yeni Çerçevesi”²² adlı belge ile AB’nin komşu ülkeler ile olan iliş-

²⁰ Werner Weidenfeld-Wolfgang Wessels (Eds.) [2006] Europa von A bis Z, 9. Auflage, Institut für Europaeische Politik, Nomos Verlag, Bonn, sayfa 265-271.

²¹ Orta Asya ülkelerinden Kırgızistan 1,540 Türkmenistan 236, Kırgızistan 185 ve Özbekistan 52 milyon \$ güvenlik harcaması yapıyorlar. 17. sırada yer alan Türkiye’nin ise 15,6 milyar \$ harcama yaptığı görülüyor. Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü (SIPRI) tarafından hesaplanan ve belli başlı ülkelerin satın alma gücü paritesi (SAGP) üzerinden çıkarılan bilgiler için Bkz.: http://tr.wikipedia.org/wiki/Askerî_harcamalara_g%C3%B6re_%C3%BClkeler_listesi

²² Commission of the European Communities, “Wider Avroope-Neighbourhood: A Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, Communication from the Commission, Brussels, 11 March 2003, COM (2003), 104 final.

kilerini yeniden düzenlemektedir. Genişleyen AB, kendi çevresinde geniş bir istikrar ve güvenlik alanının varlığını çok önemsemektedir. Yine bu çerçevede 2003 yılında “Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi” başlıklı belge de kabul edildi.²³ 29 Ekim 2004’de son şeklini alan ancak Fransa ve Hollanda’da referandumlarındaki red sonuçları nedeni ile yürürlüğe giremeyen AB Anayasası da bu konuda önemli değişiklikler ve gelişmeler sağlamayı hedefliyordu. Taslak AB Anayasasına göre OGDP, dış politikanın bütün alanlarını kapsıyor ve üye ülkeler arasında tedrici bir geçişle ortak bir savunma politikasının oluşumunu öngörüyordu.²⁴

Bütün bunlar, AB’nin Orta Asya politikasının en önemli ayaklarından olan “geniş komşuluk” ve “enerji güvenliği” konularının yer aldığı OGDP’yi yakından ilgilendirmektedir. AB’nin dış politika belgelerinde, dış enerji kaynaklarına % 70’lerin üzerindeki bağımlılık vurgulanarak, bunun artarak devam edeceğinden hareketle, enerji güvenliği konusunun ODGP’nin en önemli alanlarından birisi olduğu vurgusu yapılmaktadır.²⁵

Ortak politika arayışlarına rağmen AB’nin ODGP’de yaşadığı sorunlar, Orta Asya politikası bakımından son derece çarpıcı bir görüntü vermektedir. Başta Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya olmak üzere AB üye devletlerinin farklı çıkar algıları ve ulusal politika öncelikleri, Orta Asya gibi AB’nin temel olarak “istikrar”, “bölgesel güvenlik” ve “enerji” alanında ortak politikalar üretmesi gereken bir alanda ciddi handikaplar yaratmaktadır.²⁶

²³ A Secure Avroope in a Better World-European Security Strategy”, Brussels, 12 December 2003.

²⁴ Özdemir [2006] a.g.e. 56-64.

²⁵ Die EU in der Welt Die Außenpolitik der Europäischen Union, Europa in Bewegung, Europäische Kommission Generaldirektion Kommunikation Manuskript abgeschlossen im Juni 2007, sayfa 17.

²⁶ Blackwill, Robert D. and Michael Stürmer. (Eds.) Allies Divided: Transatlantic Policies for the Greater Middle East, Cambridge, MA, The MIT Press, August 1997.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKALARI

III BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKASI

- AB'nin Orta Asya Politikasının Genel Çerçevesi
 - Rusya Federasyonu Faktörü
 - AB Enerji Güvenliği ve Yeşil Rapor
 - Almanya'nın Öncülüğü
 - 11 Eylül'ün AB'nin Orta Asya Politikasına Etkisi
 - Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası
- AB'nin Yeni Orta Asya Stratejisi (CARSP): 2007
 - Yeni Orta Asya Strateji Belgesinin (CARSP) İçeriği
 - Bölgenin İstikrar, Güvenlik, Demokrasi ve Refah Alanına Dönüştürülmesi
 - Ekonomik İlişkiler
 - Enerji Arzı Güvenliği
 - AB Yeni Orta Asya Stratejisi (CARSP) Çerçevesinde Öngörülen Girişimler
 - CARSP 2007-2013 Orta Asya Bölgesel Yardım Stratejisi

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKASI²⁷

A) AB'NİN ORTA ASYA POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ

Orta Asya hem stratejik önemi, hem zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunması, hem de tarihi, siyasi ve güvenlik gerekçeleriyle Rusya, ABD, Çin, Hindistan, Türkiye, İran ve AB gibi Orta Asya'da nüfuz sahibi olan ya da olmak isteyen bölgesel güçlerin ilgi odağı oldu.

Yakın tarihin en önemli dönüm noktalarından birisi, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki bloklü sistemdi. Yaklaşık yarım asır bütün siyasi, askerî ve ekonomik gelişmeleri belirleyen bu sistemin, Berlin Duvarı'na inen çekiç darbeleri ile sembolize edilen yıkılış süreci, beklenenden çok hızlı gelişti. F.Fukuyama'nın tartışmalı meşhur "tarihin sonu" nitelemesi, bir tarafın galibiyetinin ilanı kadar, yeni bir dönemin, yeni bir tarih anlayışının başlangıcına da işaret ediyordu.²⁸ Hiç kuşku yok ki bu dev değişimin en baştaki muhatabı, 1917'de Rus Çarlığı'nı yıkarak Ekim Devrimi ile iktidara gelen Bolşeviklerce kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) oldu. Ancak, özellikle 1979'da Afganistan'ın işgali sonrasında belirgin bir çöküş dönemine giren ve en önemli rakibi olan ABD karşısında gerileyen SSCB'nin son on yılı, yeni bir arayış dönemine de işaret ediyordu. 1985'de M. Gorbaçov'un iktidara gelmesi ve SSCB'nin yaşatılabilmesi için ortaya koyduğu Glasnost ve Prestroika politikaları, güçlü imajın ardındaki gerçekleri ortaya koydu ve dağılmayı daha da hızlandırdı ve en son Berlin Duvarı'nın yıkılışı sonrasında SSCB, tarih sahnesine resmen veda etmek zorunda kaldı.²⁹ 1991 yılında SSCB resmen dağılınca, bu birliğe bağlı ülkeler bağımsızlıklarını ilan ettiler. Birliği oluşturan şimdi bağımsız olan aralarında Orta Asya Cumhuriyetlerinin de yer aldığı 15 devletten 11'i, daha sonra bir araya gelerek Rusya Federasyonu'nun önderliğinde "Bağımsız Devletler Topluluğu"nu kurdular.³⁰

²⁷Çalışmanın araştırma safhasındaki katkılarından dolayı Sabır Güler'e teşekkür ederim. MME

²⁸ Francis Fukuyama, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yayınları, 2011.

²⁹ Ludger Kühnhardt [1994] Revolutionszeiten. Das Umbruchjahr 1989 im geschichtlichen Zusammenhang, München 1994.

³⁰ Üç Baltık Devleti Letonya, Litvanya, Estonya ile Gürcistan Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olmadılar. Ancak Gürcistan 1993 üye olmuş, 2009'da da Birlikten ayrılmıştır.

SSCB'nin dağılması sonucu bu topraklarda yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla, yeni jeopolitik düzenin oluşumu ve buna ilişkin olarak da nüfuz alanlarının yeniden paylaşımı başladı.³¹ Z.Brezezinski'nin satranç tahtası üzerindeki mücadeleye benzettiği eski Sovyet coğrafyasındaki yeni nüfuz paylaşımında³², petrol ve doğal gaz başta olmak üzere bölgenin doğal kaynakları, öncelikli olarak rol oynadı. Bu çerçevede Orta Asya hem stratejik önemi, hem zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunması, hem de tarihî, siyasi ve güvenlik gerekçeleriyle Rusya, ABD, Çin, Hindistan, Türkiye, İran ve AB gibi Orta Asya'da nüfuz sahibi olan ya da olmak isteyen bölgesel güçlerin ilgi odağı oldu.³³ 1990'ların ortalarından itibaren entegrasyon yönündeki girişimlerini hızlandırarak küresel bir oyuncu olma yönündeki iradesini ortaya koyan AB, çeşitli politik ve ekonomik sorunlara ve birlik olma sancılarının yarattığı ikilemlere rağmen, Orta Asya üzerindeki ilgisini hiçbir zaman eksik etmemiş, zaman içerisinde bölge ülkelerine çeşitli programlar ile işbirliği içinde ikili ilişkiler kurmuştur.³⁴ Ancak mutlaka vurgulamak gerekir ki, genelde yeterince güçlü olmadığı ifade edilen ve hatta eleştirilen AB'nin Orta Asya politikası, bölgede etkili olmaya çalışan diğer küresel ve bölgesel güçlere göre ciddi bir yaklaşım farklılığı göstermektedir. AB'nin demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi gibi ilke ve değerlere sadık kalmaya çalışan, böyle olduğu için de toplum/birey merkezli bir içeriğe bürünen politikası, takdire şayandır. Bu zor politikanın sonuç alması bölge halkının yararına olacaktır.

RUSYA FEDERASYONU FAKTÖRÜ

Hiç kuşku yok ki, AB'nin Orta Asya politikalarından, Rusya Federasyonu ile olan ilişkiler büyük rol oynamaktadır. AB, bölge ile ilişkilerini yoğunlaştırırken, bölgede istikrarın neredeyse tek ve hatta vazgeçilmez dayanağı olarak gördüğü Rusya'yı da "huzursuz etmemeye" özel önem göstermektedir.³⁵ AB ile Rusya Federasyonu arasında kurumsal bir zemin oluşturmak amacıyla 24 Haziran 1994 tarihinde bir Ortaklık Anlaşması imzalandı. Çeçenistan'da meydana gelen olaylar yüzünden 5 Mart 1995 tarihinde bir süre askıya alınan Anlaşma, Çeçenistan konusunda neredeyse hiçbir ilerleme olmadığı hâlde 1 Aralık 1997'de yürürlüğe girdi. Yani AB bir kez daha "belirsizlik" ya da "risk" yerine "güçlü olanla işbirliği"ni tercih etti. Bu durum hem enerji

³¹ Shireen T. Hunter [1996] Central Asia Since Independence, The Washington Papers, The Center for Strategic and International Studies, Washington, D.C., Praeger, London.

³² Zbigniew Brezezinski [1998] Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri (Çev. E.Dikbaş, E.Kocabıyık) Sabah Kitapları, İstanbul.

³³ Peter Ferdinand (Ed.) [1994] The New Central Asia and its Neighbours, Royal Institute of International Affairs, Pinter Publishers, London.

³⁴ Ahmet Davutoğlu [2001] Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, 17. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, s. 468 vd.

³⁵ Bu durum 1993 sonrasında ABD tarafından da izlenen "Russia first" (önce Rusya) politikası olarak da adlandırılmaktadır.

akışı konusundaki durum, hem de 11 Eylül etkisi ile daha da belirginleşti. 1998'den bu yana Rusya ile AB arasında düzenli olarak gerçekleşen zirveler ise ilişkilerin temel zemini olarak devam etmektedir. Bunlardan 11.si olan Khanty-Mansiisk (Sibirya) Zirvesi'nde (26-27 Haziran 2008) taraflar arasında yeni bir stratejik ortaklık anlaşması için müzakerelerin başlatılması öngörüldü.³⁶

Avrupa Birliği'nin kapsamlı bir Orta Asya politikası geliştirmesi, konunun pek çok değişkeni itibarı ile mümkün olamamıştır. Ancak genişleyen, büyüyen AB'nin Orta Asya'ya ilgisinde, istikrar ve enerji kaynaklarına ulaşım son derece önemli rol oynamaktadır.³⁷ AB, bölgeye yönelik politikaları ile aynı zamanda küresel güç mücadelesinin de içinde kalmaya çalışmaktadır.³⁸

11 Eylül'ün hem ABD'nin, hem de AB'nin Orta Asya politikasını derinden etkilediği, özellikle enerji öncelikli politikaların yanı sıra güvenlik politikalarının da yerleştirildiği açıktır. Bu politikanın önemli bir özelliği

ise, Rusya faktörünün yeniden gündeme gelmesi ve ABD ile AB'nin Orta Asya politikasında Rusya Federasyonu ile işbirliğine daha sıcak bakması olmuştur.

AB ENERJİ GÜVENLİĞİ VE YEŞİL RAPOR

Enerji kaynakları itibarı ile dışa bağımlılığı % 70'lerin üzerinde olan AB için enerji güvenliği konusu hayati önem taşımaktadır. 26-27 Ekim 2005 tarihleri arasında İngiltere/Hampton Court'ta gayriresmî AB zirvesinde bir araya gelen AB liderleri, AB'nin enerji konusunda ortak bir yaklaşım ve tek bir sese sahip olması gereğini vurgulamış, AB Komisyonu'ndan bu yönde bir çalışma yapmasını istemiştir.³⁹ Bunun üzerine Komisyonun Mart 2006 tarihinde yayımladığı "Yeşil Rapor: Sürdürülebilir,

³⁶ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B6-2008-0299&language=DE>, Konuyla ilgili iki değerlendirme için bir değerlendirme için : Vladimir Socor, "EU-Russia Summit Targets New Partnership Agreement", Eurasia Daily Monitor, Vol.5, Number 126, 2 July 2008 (http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=33768). Jochen Bittner | Michael Thumann, Die Zeit, 13.11.2008, <http://www.zeit.de/2008/47/EU-Russland-Gipfel>.

³⁷ Esra Çayhan [2003] "The European Union's Central Asia Strategy", Bilig, Yaz / 2003, Sayı 26: 12-15.

³⁸ Süleyman Şensoy [2008] TASAM Başkanı, Avrupa Birliği - Türkiye Orta Asya'nın Çok Boyutlu Güvenliği, Yayın Tarihi : 29.04.2008. http://tasam.org/tr-TR/Icerik/27/avrupa_birligi_-_turkiye_orta_asyanin_cok_boyutlu_guvenligi.

³⁹ BBC, European Press Review, 28 October 2005.

AB için Orta Asya, başından beri özellikle enerji kaynakları, bölgesel istikrar ve güvenlik ile ticari ilişkiler bakımından önemli olsa da, asıl kırılmanın AB'nin genişlemesi ve buna bağlı Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Stratejisi, 11 Eylül 2001 saldırıları ve 2006'da Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasında yaşanan sorunla geliştiği söylenebilir.

Rekabetçi ve Güvenli Enerji İçin Bir Avrupa Stratejisi" ile birlikte Avrupa enerji politikasının geleceği üzerine tartışmalar başlatılmıştır.⁴⁰ Raporda, AB'nin enerji ithalatına büyük ölçüde bağımlılığın önümüzdeki 20-30 yılda daha da artacağına ve aynı dönemde dünyanın başka sanayileşen alanlarının da taleplerinin artacağına dikkat çekilmektedir. AB'nin doğal gaz talebinin % 80'inin sadece üç ülkeden, Rusya, Cezayir ve Norveç'ten sağlandığına dikkat çekilen raporda, enerji kaynaklarının güvenliğinin hayati olduğunun ve çeşitlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.⁴¹ Ancak hiç kuşku yok ki AB'nin Orta Asya politikasının küresel güç mücadelesi ile ilişkili siyasi yönleri de söz konusudur. AB bu konularda, diğer küresel güçlere göre oldukça etkisiz ve politikasız kalsa da, ekonomik refah ve huzurun başka güçlere bağımlı olmaksızın sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi için artık ciddi bir arayış ve hatta çaba içine girdiği gözlenmektedir.⁴²

AB için Orta Asya, başından beri özellikle enerji kaynakları, bölgesel istikrar ve güvenlik ile ticari ilişkiler bakımından önemli olsa da, asıl kırılmanın AB'nin genişlemesi ve buna bağlı Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Stratejisi, 11 Eylül 2001 saldırıları ve 2006'da Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasında yaşanan sorunla geliştiği söylenebilir. Hiç kuşku yok ki ABD'nin 11 Eylül sonrasında sergilediği ve AB'yi rahatsız eden buyurgan tutum da bu konuda etkili olmuştur. Rusya'nın, AB'nin gelecekteki artan enerji ihtiyaçlarını karşılama noktasında AB'yi rahatlatmaktan uzak bir tavır içine girmesi ve hatta Avrupa Enerji Şartı'nı⁴³ imzalamaması, AB'nin tedirginliğini daha da artırmaktadır.⁴⁴

Her geçen gün enerji kaynaklarına ihtiyacı ve bu çerçevede bağımlılığı daha da artan AB, özellikle Çin ve Hindistan'ın enerji piyasasındaki taleplerini de gözlemlemektedir. Bu durum AB'nin acilen kararlar almasında, aktif politikalar geliştirmesinde etkili

⁴⁰ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, COM(2006) 105 final, Brussels, 8.3.2006

⁴¹ Aktaran Umbach a.g.e. s.9.

⁴² Bu konuda önemli bir değerlendirme için Bkz.: Şensoy [2010] a.g.e.

⁴³ Avrupa Enerji Şartı, 1991 yılında Lahey'de imzalanmıştır.38 ülke ve AB tarafından onaylanmıştır. Şart'ın başlıca hedefleri, arz güvenliğini arttırmak, enerji üretimi, dönüşümü, taşınması, dağıtımı ve kullanımının verimliliğini en üst düzeye çıkarmak ve çevre sorunlarını en aza indirmektir. Bu hedeflere ulaşmak için, Orta Asya dahil eski Sovyetler Birliği ülkelerine batılı uzmanlık bilgisi ve yatırım sermayesi transferi bir önceliktir. Nisan 1998'de, Enerji Şartı Antlaşması ve Enerji Verimliliği üzerine bir Protokol yürürlüğe girmiştir.. Türkiye, AES'nı 4519 sayılı Yasa ile 1 Şubat 2000 tarihinde onaylamıştır.

⁴⁴ Karluk [2009] a.g.e.

olmuştur. Ukrayna tecrübesinden ve Rusya Federasyonu'nun tehditvar tutumundan son derece rahatsız olan, daha da önemlisi bu ülkeye yönelik güveni sarsılan AB için en önde gelen hedef, Rusya Federasyonu'nun Orta Asya ve Kafkaslarda, diğer petrol ve doğalgaz sahibi ülkeler üzerindeki hegemonyasını azaltmaya çalışmak olmuştur. Özellikle de petrol ve doğal gazın Avrupa'ya ulaşmasında kullanılacak önemli altyapı çalışmalarına yönelmiş olan AB, bu çerçevede, Orta Asya-Güney Kafkasya-Doğu Avrupa güzergâhını izleyecek ve Rusya Federasyonu'nun etkisini kırarak yeni ulaşım koridorları projelerine aktif destek vermektedir. Bunlardan en önemlisi, Rusya'nın güneyinde bir Avrasya ulaşım koridoru oluşturmayı amaçlayan TRACECA projesidir. AB ayrıca, 26 Haziran 2006 tarihinde enerji güvenliği açısından NABUCCO ismi verilen ve Hazar Havzası'nda çıkarılan doğal gazı Avrupa'ya taşıyacak 3 bin 300 kilometrelik boru hattını hayata geçirmeyi de onaylamıştır. Büyük bir bölümü Türkiye üzerinden geçecek olan hat, AB'nin, Trans-Avrupa Enerji Hattı'nın bir parçası olarak öngörülmüştür.⁴⁵ AB'nin aktif destek ve katkısı ile gerçekleştirilmekte olan her iki proje de, AB'nin daha önce riskli olarak gördüğü ve uzak durduğu gerçek anlamda stratejik projelerdir.

ALMANYA'NIN ÖNCÜLÜĞÜ

AB'nin bir Orta Asya politikası geliştirmesi konusunda en çaba gösteren ülkenin Almanya olduğu söylenebilir.⁴⁶ Strateji Belgesinin de Almanya Dönem Başkanlığı döneminde üretilmesi bir tesadüf değildir. Süreçte AB Dönem Başkanı ve Almanya Dışişleri Bakanı olarak önemli rol oynayan Frank-Walter Steinmeier, "Orta Asya, konumu itibarıyla Rusya ve Çin sınırında yer alıyorsa da, bölgenin her iki büyük komşunun tekeline girmesi arzu edilmemektedir. Bölgede, Avrupa'nın Orta Asya'ya ilgi göstereceğine inanan, Avrupa'ya yönelmiş geniş bir kesim var" sözleriyle açıkça ortaya koymuştur.⁴⁷ Yine Steinmeier'a göre Orta Asya, istikrarsızlık ve çatışma alanlarının (Afganistan, Pakistan, İran gibi) hemen yanı başında olması, İslami aşırı uçlara karşı mücadele etmesi ve zengin enerji kaynaklarına sahip olması sebebiyle Avrupa için vazgeçilmezdi. İşte bu yüzden de, taraflar arasında hâlen istenilen düzeyde olmayan ilişki yoğunluğu, karşılıklı işbirliği ve etkileşimin teşvik edilmesi suretiyle artırılmalıydı.⁴⁸

AB Dönem Başkanı ve Almanya Dışişleri Bakanı olarak önemli rol oynayan Frank-Walter Steinmeier, "Orta Asya, konumu itibarıyla Rusya ve Çin sınırında yer alıyorsa da, bölgenin her iki büyük komşunun tekeline girmesi arzu edilmemektedir.

⁴⁵ Karluk [2009] a.g.e. ve NABUCCO web portalı: <http://portal.nabucco-pipeline.com>

⁴⁶ Bu konuda değerlendirmeler için Bkz.: Davutoğlu, a.g.e. s. 475-476 ve Mehmet Seyfettin Erol [2006] "AB ve Türkiye'nin Avrasya Politikası", Ak Partili Yıllar, Zeynep Dağı (Ed.) Orion Yayınları, Ankara, s.327-332.

⁴⁷ "Steinmeier kündigt EU-Initiative für Zentralasien an" Deutsche Welle. 4.11.2006.

⁴⁸ Akt. Hatipoğlu [2008].

AB'nin yeni bir Orta Asya politikasının esaslarını belirlemek ve bu konuda bölge ülkelerinin desteğini almak üzere 27-28 Mart 2007 tarihlerinde AB Dönem Başkanı Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier başkanlığında Kazakistan'ın başkenti Astana'ya iki günlük bir ziyaret gerçekleştiren AB heyeti, AB ile Orta Asya Cumhuriyetleri arasında kapsayıcı ve stratejik bir ortaklık için önemli bir adım atmışlardır. İlk kez yapılan Dışişleri Bakanları toplantısına AB Dönem Başkanı Frank Walter Steinmeier'in yanısıra Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan Dışişleri Bakanları ile Türkmenistan Dışişleri Bakan yardımcısı katılmıştır.⁴⁹ Bu toplantıların düzenli olarak devam etmesi hususu da "genişletilmiş siyasal diyalog" başlığı altında Strateji Belgesinde yer almıştır.

Son dönemde AB'nin Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme çabası değerlendirildiğinde, Almanya'nın AB Dönem Başkanlığı (Ocak-Haziran 2007) son derece önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim Almanya, dönem başkanlığı için önceliklerini sıralarken, "Avrupa'nın güvenlik ve istikrar alanının genişletilmesi" hedefini birinci sıraya yerleştirmiş ve bunun sağlanabilmesi için de özellikle Orta Asya ülkeleri, Karadeniz Bölgesi ve Rusya ile ilişkilerin gözden geçirilmesi gereği üzerinde ısrarla durmuştur. Almanya'nın Orta Asya'ya ilgisinde enerji kaynakları kadar özellikle Kazakistan'da yaşayan, 1990'larda bir milyonun üzerinde oldukları tahmin edilen ancak şimdi sayılarının

200 bine düştüğü Alman diasporasının payı büyüktür. Ayrıca Almanya, Orta Asya'da enerji kaynaklarından daha fazla otomobil, inşaat, tarım, eğitim gibi alanlara ilgili olması da dikkat çekicidir.

Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'in ifadelerinde ortaya konulan AB'nin Orta Asya stratejisinin üç temel üzerinde geliştirildiğini söylemek mümkündür: Öncelikle Orta Asya, özellikle son genişleme dalgası sonrası, AB sınırlarına daha da yaklaşmış bir bölge olarak, Birlik üyesi ülkelerin etrafında sorun üretme potansiyeline sahip olması sebebiyle önemlidir. Dolayısıyla bu bölgenin istikrar, güvenlik, demokrasi ve refah alanına dönüştürülmesi, AB'nin öncelikli hedefleri arasında olmalıdır. Yine

⁴⁹ "Steinmeier kündigt EU-Initiative für Zentralasien an" Deutsche-Welle, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2225184,00.html>. AB'nin Orta Asya politikası konusundaki bütün çalışmalarının ayrıntılı dokümantasyonu için: [bhttp://www.eeas.europa.eu/central_asia/index_en.htm](http://www.eeas.europa.eu/central_asia/index_en.htm)

Steinmeier'a göre Orta Asya, istikrarsızlık ve çatışma alanlarının (Afganistan, Pakistan, İran gibi) hemen yanı başında olması, İslamî aşırı uçlara karşı mücadele etmesi ve zengin enerji kaynaklarına sahip olması sebebiyle Avrupa için vazgeçilmezdir. İşte bu yüzden de, taraflar arasında hâlen istenilen düzeyde olmayan ilişki yoğunluğu, karşılıklı işbirliği ve etkileşimin teşvik edilmesi suretiyle artırılmalıdır.⁵⁰ Orta Asya ile ilişkilerin ikinci önemli boyutu, bölge ülkeleri ile AB arasındaki ekonomik ilişkililerdir. Bu ilişkiler hâlen oldukça düşük bir düzeyde (yıllık yaklaşık 30 milyar dolar) olsa da, geleceğe yatırım yapma hevesinde olan Avrupalı yatırımcılar da güvenli ortamlar önem taşımaktadır. Üçüncü nokta ise, AB'nin enerji arzı güvenliği bağlamında bölgenin oynayabileceği roldür. Son yıllarda Rusya'nın Ukrayna ve Beyaz Rusya ile yaşadığı enerji krizleri sonrası, AB ülkelerine olan enerji arzının sekteye uğraması, yine AB'nin Rusya ile yaşadığı problemler, AB'yi, enerji arzının "enerjinin geliş ülkesi" ve "güzergah" bakımından çeşitlendirilmesi konusunda ek tedbirler almaya zorlamıştır.

11 EYLÜL'ÜN AB'İN ORTA ASYA POLİTİKASINA ETKİSİ

Yakın tarihin en önemli olaylarından birisi olan ABD'deki 11 Eylül 2001 saldırıları ulusal, uluslararası pek çok politikanın yeniden şekillenmesinde, yeni hedefler ve stratejiler üretilmesinde etkili olmuştur. 11 Eylül, AB'nin de Orta Asya politikalarında stratejik değişiklikler getirmiş ve AB, Orta Asya politikalarını yeni öncelikler çerçevesinde yeniden tanımlamıştır. Burada terörün ve istikrarsızlığın önüne geçecek altyapı çalışmalarına destek verilmesi ön plana çıkmıştır. Ancak 2001 sonrasında ABD'nin AB ile siyasi ve askerî işbirliği de çok kolay gerçekleşmemiştir. Özellikle ABD'de iktidardaki Muhafazakar G.W.Bush yönetimine şekil veren "neo-con" ekibin aşırı ABD merkezli ve "buyurgan" politik yaklaşımı, AB'nin öncülükleri Almanya ve Fransa'nın yoğun itirazları ile karşılanmıştır.

AB, hâli hazırda, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi Avrupa Güvenlik Stratejisi'ne uygun olarak ve Stratejide belirtilen alanlarda, Orta Asya devletleri ile yakın işbirliği içerisinde bulunmayı planlamaktadır.

Yeni tehdit algılamaları ve işbirliği alanlarını dikkate alan AB, 11 Eylül 2001 sonrasında Orta Asya ülkeleri ile ilişkisindeki en önemli enstrümanı olan teknik yardımların kullanımı konusunda da bazı değişikliklere gitmiştir. Bu çerçevede, Orta Asya ülkelerinin, AB'nin teknik yardımlarından faydalanma imkanı, ülkesel büyüklük ya da geldiği ekonomik aşama ile değil, siyasi ve ekonomik reformların uygulanmasına ilişkin gösterdiği çabaya bağlı olarak belirlenmeye başlanmıştır. Ancak AB, her dönemde önemseydiği demokratik kurumların geliştirilmesi, insan haklarına saygı gösterilmesi, hukuk devleti, iyi yönetim anlayışına sahip

⁵⁰ Aktaran Hatipoğlu [2008] a.g.e.

olması, fakirliğin azaltılması gibi konuları, teknik işbirliği yardımlarında da önemli bir faktör olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle Birlik, devlet kurumları ile birlikte, sivil toplum örgütlerini de kendisine muhatap almayı tercih eden bir politika izlemeye çalışmaktadır.

Avrupa Birliği'nin 2003 yılında kabul ettiği "Avrupa Güvenlik Stratejisi"nde, Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni güvenlik gereksinimlerine uygun olarak, uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, başarısız devletler, kötü yönetim, yolsuzluk, gücün kötüye kullanılması, dijital suçlar, zayıf devlet kurumlarının varlığı ve organize suçlar, Keşmir, Kore sorunu gibi bölgesel sorunlar, yeni güvenlik tehditleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca Birlik, insan haklarının ihlali, baskıcı rejimlerin varlığı gibi siyasi-demokratik sorunları ve sosyal, ekonomik ve çevresel faktörleri, Güvenlik Stratejisi'ne dahil etmiştir. Bu amaçla Birlik, uluslararası çapta ve iyi komşuluk ilişkileri bağlamında mevcut güvenlik sorunlarına çözüm üretmeyi arzulamaktadır.⁵¹

AB, hâli hazırda, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi Avrupa Güvenlik Stratejisi'ne uygun olarak ve Stratejide belirtilen alanlarda, Orta Asya devletleri ile yakın işbirliği içerisinde bulunmayı planlamaktadır. Orta Asya'daki istikrarın, güvenliğin ve iyi yönetişimin sağlanmasının, kendi bölgesel ve ulusal güvenliği için elzem olduğunu düşünen Birlik yetkilileri, bu nedenle Birliğin doğusunda kalan ülkelerin demokratik, katılımcı bir anlayışla yönetilmesi gerektiğini belirtmektedir.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KOMŞULUK POLİTİKASI

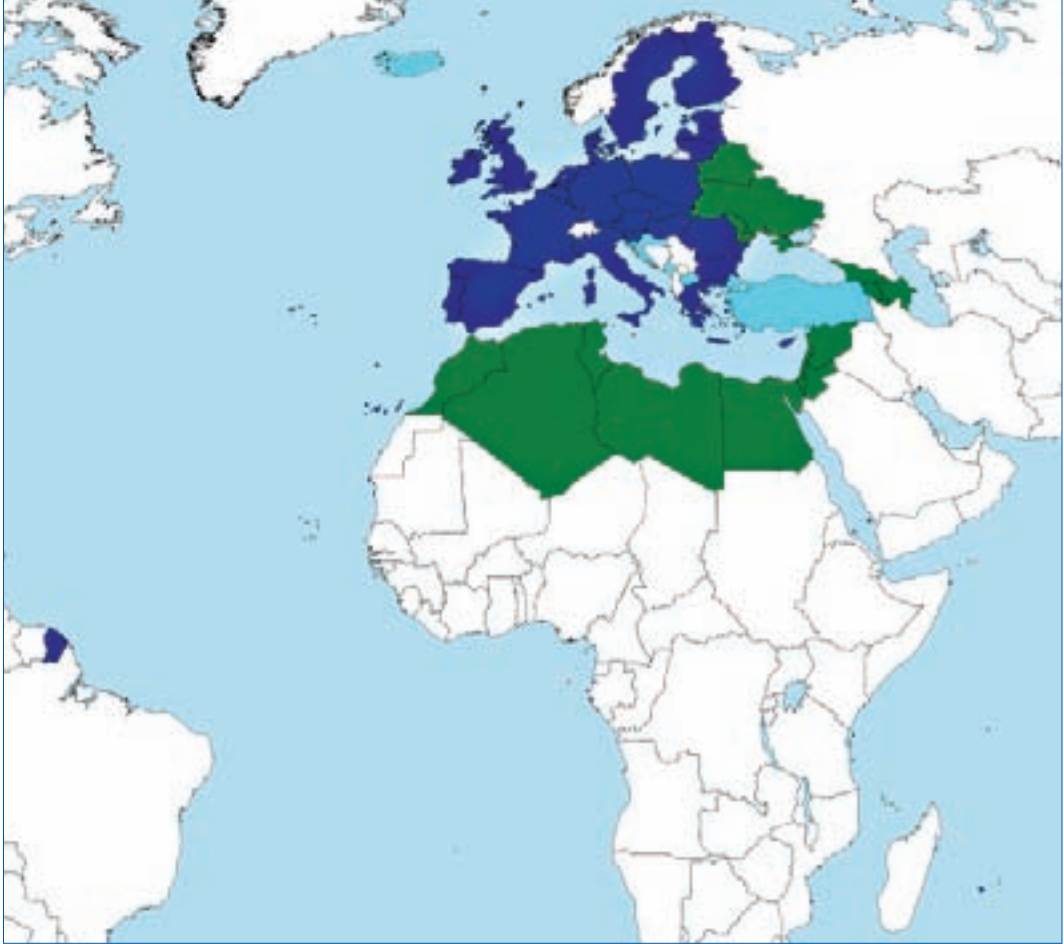
Dünya politikasında yaşanan gelişmelere ve yeni anlayışa uygun olarak hazırlanan Güvenlik Stratejisi ile Kalkınma Programlarına ve Mart 2003 tarihinde Komisyon tarafından "Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkilerimiz" isimli tebliğ edilen ve 12 Mayıs 2004 tarihinde komşuluk politikasının temel belgesi niteliğinde olan "Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi"ne uygun bir biçimde 30 Mayıs 2007'de, Orta Asya ile oluşturulabilecek yeni bir ortaklık stratejisini kabul etmiştir.⁵²

Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası (ABKP: European Neighbourhood Policy-ENP), AB'nin, genişleme sürecinde ortaya çıkan fırsatlara yönelik olarak geliştirdiği bir projedir. Bu kapsamda, Mart 2003'te Komisyon tarafından "Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkilerimiz İçin Yeni Bir Çerçeve" isimli tebliğ yayımlanmıştır. 12 Mayıs 2004 tarihinde ise komşuluk politikasının temel belgesi niteliğinde olan "Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi" kabul edilmiştir. AB Komisyonu, 4 Aralık 2006 tarihinde yayımladığı tebliğ ile ABKP kapsamındaki

⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. "European Parliament Resolution on the European Security Strategy (2004/2167 (INI))", P6_TA (2005) 0133, Official Journal of the European Union, C33E/580)

⁵² http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm

komşu ülkelerin Trans-Avrupa Ulaştırma ve Enerji Şebekeleri Programları'na katılımlarının sağlanacağını duyurmuştur.⁵³ Aynı tarihte yayımlanan ikinci bir tebliğ ile ABKP'nin güçlendirilmesi için gerekli unsurlar ele alınmıştır.⁵⁴

Kaynak: http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:European_Neighbourhood_Policy_member_map.svg&filetimestamp=20101217163403

*** AB (European Union)

AB Komşuluk Politikası Ülkeleri (European Neighbourhood Policy)

AB Resmi Adayları (Official candidates)

⁵³ (2006/724/COM)

⁵⁴ (2006/726/COM) Karlık [2009] a.g.e. Daha fazla bilgi için bakınız. http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm

B) AB'NİN YENİ ORTA ASYA STRATEJİSİ (CARSP): 2007

2007'de AB tarafından resmileştirilen "AB ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık İçin Strateji Belgesi", AB tarafından geliştirilen en kapsamlı dış politika belgelerinden birisidir. Bu belgeye yansıyan temel özellik, AB'nin Orta Asya Stratejisinin "güvenlik" ve "istikrar" üzerine bina edilmiş olmasıdır.

Almanya Dönem Başkanlığı tarafından yapılan yoğun çalışmaların ardından ortaya çıkan ve 2007'de AB tarafından resmileştirilen "AB ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık İçin Strateji Belgesi"⁵⁵, AB tarafından geliştirilen en kapsamlı dış politika belgelerinden birisidir. Hatta bu belgenin ilk kez teknik yardımları aşarak gerçek anlamda "stratejik işbirliği" geliştirdiği söylenebilir. Bu belgeye yansıyan temel özellik, AB'nin Orta Asya Stratejisinin "güvenlik" ve "istikrar" üzerine bina edilmiş olmasıdır.⁵⁶ Bu çerçevede barışçıl, demokratik ve ekonomik olarak güçlü bir Orta Asya'nın oluşturulması, komşu ülkelerde barışın korunması ve refahın sağlanmasını amaçlamaktadır. Strateji ile AB, bu ülkelerle olan işbirliğindeki öncelikli alanları belirlemekte, ikili ve bölgesel işbirliğine dayalı bir yaklaşım getirmektedir.

Bu belge ile AB'nin bölgeye yönelik stratejisi mali kaynaklarla donatılmış ve sürecin iki yılda bir hazırlanacak "ilerleme raporları" ile izlenmesine karar verilmiştir. İlki 2008, ikincisi ise 2010'da yayınlanan ilerleme raporlarında stratejinin uygulanması yönünde genel olarak pozitif bir durumun söz konusu olduğu vurgusu yapılmakta, ancak bu olumlu gelişmede AB üyesi ülkeler ile Orta Asya ülkeleri arasında gerçekleşen ikili ilişkilerin daha büyük katkı sağladığı ifadesine özellikle yer verilmektedir.⁵⁷

⁵⁵ Council of the EU, General Secretariat, EU and Central Asia, Strategy for a new Partnership, http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/2007_eu_strategy_new_partnership_centralasia_en.pdf. (Almanca: Europäische Rat, Die EU und Zentralasien: Strategie für eine neue Partnerschaft, Brüssel, 22.6.2007, <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Europa/Aussenpo_litik/Regionalabkommen/Zentralasien-Strategie-TextD.pdf)

⁵⁶ Article 47: "Central Asia", The European Union, July 2007, 11177/1/07, Rev 1, Concl 2.

⁵⁷ Rat der Europäischen Union, "Gemeinsamer Fortschrittbericht des Rates und der Europäische Kommission an den Europäischen Rat über die Umsetzung der EU-Strategie für Zentralasien", 1. Juni 2010, 10267/10.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya stratejisi, aslında, Batı Avrupa'da bütünleşme yönünde kaydedilen ilerlemenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bugüne kadar "ekonomik dev - siyasi cüce" olarak kabul edilen Avrupa Birliği, günümüzde eksik kalan boyutlarını yeniden yapılandırma, siyasi ve askerî alanda da işbirliğini ilerletme çabası içerisine girmiştir. Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikasını, bu genel çerçeve içerisinde, dünyanın diğer bölgeleri ile yakın siyasi ilişki kurma çabasının uzantısı olarak değerlendirmek gerekmektedir.⁵⁸ Ancak Orta Asya Cumhuriyetleri ile AB arasındaki ilişkilerde belki de AB bakımından en önemli avantaj, aynı zamanda en önemli handikapa dönüşmektedir. Bir soft-power (yumuşak güç) olarak etkin olmaya çalışan AB'nin elindeki araçların ve sağlayabileceği motivasyonun son derece zayıf kaldığı bir gerçektir.⁵⁹ Zira AB'nin politik bakımdan da etki altında tuttuğu ülkeler, genelde AB'den üyelik beklentisi içinde olan ülkeler olmaktadır. Benzer bir biçimde çok yoksul ve AB'den gelecek her türlü desteğe ihtiyacı olan ülkeler de AB ile işbirliği yapmaya ve onlardan gelen demokrasi, insan hakları, iyi yönetim vb taleplere belirli ölçüde cevap vermektedirler. Ancak AB'nin bir "soft power" (yumuşak güç) olarak çatışmaları önleme, barışın korunması, uyuşturucu ve terörle mücadele konsepti çerçevesinde anlam bulan Orta Asya politikasının bu bakımdan son derece etkisiz kaldığı açıktır. AB'nin etkisi ve gücünün Rusya Federasyonu, ABD, Çin gibi güçlerle karşılaştırılmayacak derecede zayıf kalması, AB'nin Orta Asya'daki etki alanını daraltmaktadır.⁶⁰ Ancak AB'nin ilke ve değerler üzerine bina etmeye çalıştığı Orta Asya politikasının sınırlı etkisinin olması, "yanlış" yaptığı anlamına da gelmez.

AB'nin Orta Asya Stratejinin önemli özelliklerinden birisinin de hem bölge, hem de bölge içindeki her bir ülke için eşzamanlı politikaların geliştirilmesi olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile imzalanan ve 1999'da yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları (PCA) son derece önem taşımaktadır.⁶¹

YENİ ORTA ASYA STRATEJİ BELGESİNİN (CARSP) İÇERİĞİ

Avrupa Birliği 2007 yılında, Orta Asya'ya ilişkin yeni stratejisini "AB ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık Stratejisi" başlığı altında yayımladığı bir belge ile belirledi. Böylece AB için Orta Asya artık iyi bir "komşu" olmaktan daha fazlasını ifade etmekte, bir "ortak" olarak görülmektedir. Bu belgeyle tebliğ edilen yeni politika "21. yüzyılın başında, AB ile Orta Asya ülkeleri arasında yeni bir ortaklığın kurulmasının zamanının geldiğini" açıklamaktadır. "Barışçıl yollarla refah ve istikrarın sağlanması her iki tarafın da ortak hedefleridir ve bu hedefler taraflar arasında ortaklığı güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra,

⁵⁸ Abdibaitova [2009]

⁵⁹ Umbach [2007] a.g.e.

⁶⁰ Umbach [2007] a.g.e.

⁶¹ Türkmenistan ile yapılan anlaşma henüz girmemiştir.

Avrupa'nın komşuluk Politikası da Avrupa ve Orta Asya ülkelerini, gerek siyasi işbirliği gerekse iktisadi kalkınma açısından daha da yakınlaştırmaktadır” sözleri ile tanıtılmaktadır.

“Güvenlik ve İstikrar” ana teması üzerine bina edilen yeni strateji belgesinin şu üç alan üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir:

A) BÖLGENİN İSTİKRAR, GÜVENLİK, DEMOKRASİ VE REFAH ALANINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

1957'de 6 Avrupa ülkesinin öncülüğünde kurulan AB, 2007'deki son genişleme ile Orta Asya bölgesine yaklaşmıştır. AB için bölgenin taşıdığı riskler, AB için de önemli risklere dönüşebilme potansiyelini taşımaktadır. Dolayısıyla bu bölgenin istikrar, güvenlik, demokrasi ve refah alanına dönüştürülmesi AB'nin öncelikli hedefleri arasında olmalıdır. Dahası bu bölgenin istikrarı, Hazar Denizi, Karadeniz ve Afganistan'ı da içine alacak şekilde daha da geniş tanımlanabilen bir alanın tümünün istikrarı açısından da çok önemlidir. Orta Asya'da istikrarın sağlanabilmesi ise – kısa vadede gerçekleşmesi zor olsa da - öncelikle bölge ülkelerinde demokrasinin ve hukukun üstünlüğü prensibinin yerleştirilmesine, iyi yönetim ve istikrarlı bir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesine bağlıdır.

AB Orta Asya ülkelerinin uluslararası kurumlarla ilişkilerinin geliştirilmesini de öncelikli çalışmaları arasına almıştır. Bu çerçevede Almanya'nın büyük çabaları ile Kazakistan'ın başkenti Astana'da 1-2 Aralık 2010 tarihlerinde düzenlenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) 7. Liderler Zirvesi dikkat çekicidir. 1999'da İstanbul'da yapılmasının ardından ilk kez Kazakistan'da toplanan zirve önemli tartışmalar da yarattı. Ancak Kazakistan için büyük bir başarı olarak kabul edilen bu zirveye de katkı veren AB'nin, Orta Asya ülkelerinin uluslararası toplumun aktif üyeleri haline gelmesine çaba göstermesi, Bölgeye orta-uzun vadede önemli değerler katabilir.

B) EKONOMİK İLİŞKİLER

AB'nin Orta Asya ile ilişkilerinin ikinci önemli boyutunu, bölge ülkeleri ile AB arasındaki ekonomik ilişkiler oluşturmaktadır. Her ne kadar bölgede yarısından fazlası Kazakistan ile yapılan ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü AB'nin ekonomik gücü içinde % 1 büyüklüğe bile ulaşmasa da, bölgenin orta-uzun vadede enerji kaynakları itibari ile potansiyeli dikkat çekicidir. Bölgenin önemli petrol, doğal gaz yatakları yer altı ve yer üstü zenginlikleri AB için son derece önem taşımaktadır. Bu coğrafya da bulunan ülkelerle geliştirilen ticari ilişkiler petrol ve doğalgaz ticareti göz önünde bulundurulduğunda AB için neredeyse vazgeçilmez niteliktedir. AB özellikle Kazakistan'la yoğun ticari ilişkiler içerisindedir. Kazakistan, AB'nin Orta Asya'daki en büyük ticaret ortağıdır.

Taraflar arasındaki toplam ticaret 2010 yılı itibarıyla 27 milyar doları bulmaktadır. Bu miktar, AB'nin diğer üç Orta Asya Cumhuriyeti (Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan) ile yaptığı ticaretin toplamından daha fazladır. 19 Temmuz 2011 tarihinde AB Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton AB-Kazakistan ilişkileri konusunda "Kazakistan ekonomik ve siyasi olarak AB için kilit bir ülkedir"⁶² demektedir.

⁶² (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/123941.pdf)

C) ENERJİ ARZI GÜVENLİĞİ

Enerji kaynakları bakımından % 70'in üzerinde dışa bağımlı olan ve bu bağımlılığı her geçen gün artan AB için Orta Asya'nın enerji kaynakları ve bu kaynakların arz güvenliği, büyük önem taşımaktadır. Bu konuda yakın geçmişte yaşananlar, AB'nin stratejisine de yansımıştır. Rusya'nın 2006 ve 2009 doğal gaz krizlerinde, Ukrayna ve Beyaz Rusya ile yaşadığı enerji krizleri sonrası, AB ülkelerine olan enerji arzının sekteye uğraması, yine AB'nin Rusya ile yaşadığı problemler, AB'yi, enerji arzının “enerjinin geliş ülkesi” bakımından çeşitlendirilmesi konusunda ek tedbirler alma-

ya zorlamıştır. Rus şirketi Gazprom, AB'nin doğal gaz ihtiyacının yarıya yakınına sağlamaktadır ve doğal gaz konusunda AB'nin büyük oranda Rusya'ya bağımlılığı söz konusudur.⁶³

Yukarıda bahsi geçen enerji nakli konusundaki anlaşmazlık, öncelikle AB'nin birkaç ülkeye bağımlı olan enerji politikasının sorgulanmasına (sıvılaştırılmış doğalgaz ithalatının artırılması, yeni

boru hatları inşa edilmesi vs.) ve AB açısından enerji çeşitliliğinin yaratılması gereğinin açığa çıkmasına sebep olmuştur. Bu krizler, AB'nin doğalgaz arzındaki kesintilere karşı ne kadar hazırlıksız ve savunmasız olduğunu da göstermiştir. Dolayısıyla, buldukları konum ve sahip oldukları enerji rezervleri açısından Orta Asya ülkeleri, Rusya'nın AB ülkelerine sağladığı petrol ve doğalgaza alternatif kaynak yaratabilecek ülkeler olarak önem arz etmektedir.⁶⁴

AB YENİ ORTA ASYA STRATEJİSİ (CARSP) ÇERÇEVESİNDE ÖNGÖRÜLEN GİRİŞİMLER

AB'nin 2007 – 2013 dönemini kapsayan yeni Strateji Belgesi CARSP'da “bölgesel istikrar”, “ekonomik ilişkiler” ve “enerji arzı güvenliği” şeklinde belirlenen üç temel stratejik hedefin gerçekleştirilebilmesi için belgede bazı önemli girişimler öngörülmektedir. AB bölgenin siyasi ve ekonomik dönüşümünü sağlamak üzere; demokrasi, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, barış içerisinde yaşama ve ekonomik kalkınma yolunda ilerleme hedefleri için şu girişimleri başlatacağını açıklamaktadır:

⁶³ Ayrıca Bkz. Gökhan Özkan [2010] “Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği”, Akademik Bakış, Cilt:4, Sayı, 7, Kış 2010, S.32 vd.

⁶⁴ “Central Asia: EU Commissioner Seeks Closer European Ties”, RFE/RL Report , 16 Temmuz 2008; <http://www.rferl.org/featuresarticle/2007/01/ b7defcad-640a 44a3-8911-90eee2d6987f.html>.

- Bölge ülkeleri ile düzenli siyasi diyalog içerisinde bulunmak,
- Avrupa Eğitim Girişimi'ni başlatmak,
- Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Girişimi'ni başlatmak,
- Düzenli olarak, İnsan Hakları Diyalogu'nu kurmak,
- Enerji Diyalogu düzenlemek,

Yeni stratejisine uygun olarak, Birlik, şu adımları atmayı arzulamaktadır:

- İnsan Hakları konusunda desteğini sürdürmek,
- Bağımsız yargı kurumlarının kurulmasına ve geliştirilmesine yardımcı olmak,
- Hukuki reformları desteklemek,
- Eğitim alanında işbirliğini sürdürmek,
- Avrupa Çalışmaları Enstitülerini, Orta Asya ülkelerinde açmak,
- Araştırmacılara burs imkânı sunmak,
- Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik, INOGATE, TRACECA gibi bölgesel projeleri desteklemeye devam etmek,
- Bakü Girişimi'ni desteklemek.

Birliğin kalkınma programının amacı, yoksulluğu azaltmak, iyi yönetişimi güçlendirmek ve insan haklarına saygıyı sağlamaktır.⁶⁵

CARSP, AB'nin stratejik çıkarı olarak "güvenlik ve istikrar"ı görmekte ikili ve bölgesel işbirliğini desteklemekte, güçlendirilmiş bir AB yaklaşımı olarak da insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve demokratikleşmeyi saymaktadır.

CARSP, iktisadi kalkınmanın ticaretin ve yatırımın teşvik edilmesi konularını da düzenlemektedir. Bu kapsamda AB;

- Bölge ülkelerinin DTÖ üyeliğini desteklemeyi,
- KOBİ'lerin teşviki, temel altyapının geliştirilmesi, bilim-teknoloji, turizm alanlarında becerilerin artırılması gibi yollarla sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi,
- Bankacılık sektöründe yapılacak yapısal reformları desteklemeyi,
- Bölge ülkelerinin GTS rejiminden daha iyi faydalanabilmesini sağlayacak yollar üzerinde çalışmayı,
- Bölge ülke mevzuatlarının AB müktesabatına yakınlaşmalarını sağlayacak sistemler geliştirmeyi ve böylece bölge mallarının Avrupa pazarına daha rahat erişimini sağlamayı,

⁶⁵ Detaylı bilgi için bakınız: "The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership", EU2007.de, EU-Central Asia-Strategy ayrıca Bkz. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, AB ve Orta Asya : Yeni Bir Ortaklık Stratejisi, 31 Mayıs 2007 tarihli belge.

- Bölge ülkelerini Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının ticari ve ekonomik hükümlerini tam olarak uygulayabilmeleri için desteklemeyi,
- Ticari konularda sağlanan teknik destekleri genişletmeyi ve iyi bir yatırım ve ticaret ortamının sağlanabilmesi için yapılacak hukuki ve kurumsal düzenlemeleri desteklemeyi öngörmektedir.⁶⁶

CARSP, gelecekte AB ve Orta Asya ilişkilerinin nereye doğru evrileceğini de kapsamaktadır. Buna göre AB'nin Orta Asya için geliştirmiş olduğu strateji, bölgedeki AB politikalarının genel çerçevesini oluşturmaktadır. AB bir diyalogun oluşturulmasında tarafların karşılıklı çıkarlarının olduğunu düşünmekte ve beş bölge ülkesi ile her birinin farklılıkları dikkate alınarak bölgesel konularda işbirliğine girmeyi planlamaktadır. AB bölgede güvenlik, istikrar ve refahın sağlanmasına önemli ölçüde katkıda bulunmayı istemektedir. Bu kapsamda Komisyon, beş ülkede de delegasyon açılmasını öngörmektedir.

AB, Dışişleri Bakanları seviyesinde düzenli toplantılar düzenlemeyi, her bir ülke ile ülkelerin farklı özellik ve ihtiyaçları dikkate alınarak, mevcut Ortaklık- İşbirliği Anlaşmaları üzerinden gelişmeler sağlayarak işbirliğine girmeyi planlamaktadır.

CARSP 2007-2013 ORTA ASYA BÖLGESEL YARDIM STRATEJİSİ

CARSP, AB'nin "2007-2013 Orta Asya Bölgesel Yardım Stratejisi"ni de kapsamaktadır. AB'nin bölgeye artan bağlılığını göstermek için, Orta Asya'ya 2007-2013 dönemi için yapacağı yardımın önemli ölçüde artırılarak 750 milyon Avro'ya yükseltilmesi öngörülmektedir. Söz konusu tutarın % 70'inin, bölge ülkelerinin farklı siyasi ve sosyal yapıları dikkate alınarak ikili yardım programlarına aktarılması planlanmaktadır. Buna karşın yardımın % 30'unun ise, bölge içinde ve bölge ile Güney Kafkas ve AB arasındaki devletler arası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik olarak verilmesi hedeflenmektedir. 2007-2013 yılları arasında yapılacak yardımlar konusundaki en önemli gelişme ise artık yardımların tamamının Kalkınma İşbirliği ve Ekonomik İşbirliği Aracı adı altında yapılacak olmasıdır.⁶⁷

CARSP ile çerçevesi çizilen AB'nin Orta Asya politikası konusunda şöyle bir sonuç çıkarılabilir: AB'nin 1991-2001 tarihleri arasında Orta Asya'ya yaklaşımı daha çok hukuki alt yapısı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarıyla sağlanan (PCA) proje bazlı teknik yardım temellidir. AB bu tarihten sonra daha önce de değinildiği üzere karşılıklı

⁶⁶ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, AB ve Orta Asya : Yeni Bir Ortaklık Stratejisi, 31 Mayıs 2007 tarihli belge

⁶⁷ "Central Asia: Regional Strategy Paper 2007-2013", 2007; (http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/c_asia/)

ilişkilerde, siyasi konulara, ekonomik çıkarlara ve güvenlik sorunlarına öncelik vermeye başlamıştır. Teknik yardımların temel araç olarak görülmesine rağmen, karşılıklı ilişkiler, proje bazlı teknik yardım temelinden stratejik işbirliği temeline kaymıştır. 2007 yılında Almanya'nın dönem başkanı sırasında kabul edilen CARSP ise bu stratejinin onayının ve yeniden kabulünün belgesidir. Ancak, daha sonra da vurgulanacağı üzere, TACİS ve CARSP gibi programlara rağmen AB'nin etkili bir Orta Asya politikası geliştiremediği, bu konuda AB içindeki ülkelerin ulusal çıkarları arasındaki farklılığın ve ABD ile Rusya Federasyonu'nun bölge üzerindeki etkinliğinin sürecin önünde önemli bir engeller oluşturduğunu da vurgulamak gerekiyor.⁶⁸

⁶⁸ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, AB ve Orta Asya : Yeni Bir Ortaklık Stratejisi, 31 Mayıs 2007 tarihli belge ayrıca Karluk [2009], a.g.e., Hatipoğlu [2008] age.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKALARI

III BÖLÜM

AB VE ORTA ASYA POLİTİKASININ ENSTRÜMANLARI

- TACIS: "Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım" Programının Öncelikleri
- NABUCCO: AB'nin Orta Asya'ya Yönelik Alternatif Enerji Nakil Politikası
- TRACECA: Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Programı
- INOGATE: Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programı

AB VE ORTA ASYA POLİTİKASININ ENSTRÜMANLARI

AB'nin Orta Asya politikası hem ikili, hem bölgesel işbirlikleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Şimdiye kadarki uygulamada daha fazla verim alınan ikili ilişkiler, "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları" (Partnership and Cooperation Agreement -PCA) ile sağlanmaktadır.

AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik politika araçları ise her geçen gün çeşitlenmektedir. Bunların başında da TACIS (Technical Assistance to CIS), gelmektedir. Ayrıca TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia - Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaştırma Koridoru), INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe -Ülkelerearası Gaz ve Petrol Taşınması Programı) ve NABUCO projeleri gündemdedir. Bu politikaların temel kaygısı bölgenin istikrarının korunması, enerji başta olmak üzere AB için önemli olan kaynakların makul güzergahlarla taşınması için altyapı çalışmalarının yapılması, başta Rusya Federasyonu olmak üzere Orta Asya ülkelerini etkileyecek bölgesel ve küresel güçlerin etki alanlarının daraltılması ve böylece enerji kaynakları bakımından yüksek derece bağımlılık içinde bulunan AB'nin kaynaklarını çeşitlendirmesinin sağlanması, uluslararası terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı ve illegal göçle mücadelede işbirliği ve karşılıklı ticaret alanlarının açılması olarak sıralanabilir. AB bütün bu politikalarında özellikle AB Parlamentosu'nun gözetiminde demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, kültürel haklar vb. ilkelerin gelişmesini de öncelikli bir hedef olarak belirlemiş, bölgedeki faaliyetlerini de temelde bir "soft power" (yumuşak güç) olarak gerçekleştirme gayreti içindedir.⁶⁹

AB'nin her bir ülke ile ayrı ayrı hazırlayıp imzaladığı, ilişkilerin temel zeminini oluşturan "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları", önce 1995'de Kazakistan ve Kırgızistan ile gerçekleşmiştir. Bu iki anlaşma 1995 yılında imzalanmış, 1999'da yürürlüğe girmiştir. Ardından AB-Özbekistan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması yapılmış, bu anlaşma da 1996'da imzalanmış, 1999'da yürürlüğe girmiştir. AB-Türkmenistan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ise Mayıs 1998'de imzalanmış ancak henüz AB üyesi ülkeler ve Avrupa Parlamentosu tarafından onay sürecindedir. Yani bu anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir.

AB'nin bağımsızlıklarından bu yana 5 Orta Asya cumhuriyetine çeşitli programlar dahilinde aktardığı kaynak, 2010 itibari ile 1.5 milyar Avro'yu aşmıştır. AB fonlarından sağlanan kaynak dışında bir de AB üye ülkelerinin yaptıkları mali yardımlar söz konusudur. Sadece Almanya, 2002'den bu yana bölgeye yılda düzenli olarak 50 milyon Avro'luk kaynak sağlamaktadır. İngiltere ise 2004'den bu yana özellikle de "terörle

⁶⁹ AB Parlamentosu için Şubat 2010'da Dag Sorunader imzası ile hazırlanan belgede, ilişkilerin temel unsurunun bölgede demokrasi ve insane haklarının geliştirilmesi olduğu özellikle vurgulanıyor. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en//FTU_6.4.4.pdf. Alman Federal Meclisi (Bundestag) tarafından yapılan bir değerlendirme de bölge yönetimlerinin antidemokratik-diktatoryal yapıları ile AB'nin ilişkileri arasındaki çelişkili duruma dikkat çeliyor ve bu bir dilemma" olarak niteleniyor. Bkz.: Die neue Zentralasien Strategie der EU, 25/07, 19.Juli 2007 (Zentralasienstrategie_WD 11_end_260707.doc)

mücadele” kapsamındaki çalışmalar için Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’a yılda 9 milyon Sterlin’lik destek sağlamaktadır. Ancak bu rakamların bölge ülkelerinin ekonomik büyüklükleri dikkate alındığında -teşvik edici anlamı dışında- oldukça düşük kaldığını vurgulamak gerekiyor.

A) TACIS: “BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİNE TEKNİK YARDIM” PROGRAMININ ÖNCELİKLERİ

1991 yılından bu yana, Avrupa Birliği – Orta Asya devletleri arasındaki ilişkilerin hukuki temelini “Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları” (Partnership and Cooperation Agreement -PCA), idari ve mali temelini de “Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım” (TACIS) programı oluşturmuştur. Bu anlaşmalar, Avrupa Birliği ile Orta Asya devletleri arasında, siyasi, ticari, ekonomik, sosyal, mali, bilimsel, teknolojik ve kültürel işbirliği zemini oluşturmuştur. Her bir ülke ile ikili olarak imzalanan bu anlaşmalar, karşılıklı ilişkileri düzenlemekte, işbirliği alanlarını ortaya koymakta ve ilişkinin kurumsal mekanizmasını oluşturmaktadır. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları’nın içeriği ülkelerin farklı yapılarına göre bazı değişiklikler gösterse de temelde siyasi diyalog, ticaret ve yatırımdan, ekonomik işbirliğine kadar pek çok konuyu kapsamaktadır.

AB’nin Orta Asya politikasının en önemli enstrümanı olan TACIS⁷⁰ programının bu dönemdeki amacı, bölge ülkelerinin pazar ekonomisine geçişlerini kolaylaştırmak ve bu ülkelerde demokrasi ve hukukun üstünlüğünü geliştirmek olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği, ekonomik kalkınmayı sağlamayı ve demokratik kurumları güçlendirmeyi, bölgede siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasında izlenmesi gereken tek yol olarak görmüştür. Bu anlayışla uyumlu olarak TACIS programı 2001 yılına kadar beş temel sektörün iyileştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır:

- Eğitim
- Enerji
- Taşımacılık
- Endüstriyel ve ticari girişimcilik
- Gıda üretimi

Böylece siyasi konulardan ziyade, somut ve süreklilik arz eden projelere yönelik TACIS programı, bilgi transferi (know-how), teknik yardım, politika belirleme, hükümet – dışı örgütlerin gelişimi, demokrasinin sağlanması ve kurumsal yapının iyileştirilmesi gibi hususları kapsamıştır. Daha somutlaştırırsak, TACIS yardımlarının, küçük ve orta boy işletmelerin güçlendirilmesi, bankacılık eğitimi, şirketlerin yeniden yapılandırılması, yeni hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, tarım, çevre, taşımacılık, enerji ve iletişim gibi alanlara ayrıldığını söyleyebiliriz.

⁷⁰ Çayhan [2003] a.g.e. s. 38.

TABLO 2: 1991-2006 Arasında Orta Asya Devletlerinin TACIS ve Diğer İmkanlar Çerçevesinde Teknik Yardım Aldıkları Alanlar

Ülke	Alanlar
Kazakistan⁷¹	<ul style="list-style-type: none"> • Makroekonomik ve sektörel politikalar, • Üretimin geliştirilmesi, • Sürdürülebilir orta vadeli kalkınma, • Sosyal grupların korunması, • Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, • Gümrüklerin yeniden yapılandırılması, • Çevresel sorunlar, • Yüksek eğitimde reform, • Ulusal petrol şirketinin yapılandırılması • Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğe hazırlanma <ul style="list-style-type: none"> · Orta Asya'da Sınır Yönetimi Girişimi · Orta Asya Uyuşturucu Eylem Planı Programı
Kırgızistan⁷²	<ul style="list-style-type: none"> • Özel tarım sektörünün geliştirilmesi, • Taşımacılık ve altyapının güçlendirilmesi, • Posta hizmetlerinin, ulusal havayolu şirketinin, tarım endüstrisinin geliştirilmesi, • Yüksek öğrenim reformu.
Türkmenistan⁷³	<ul style="list-style-type: none"> • Çiftçinin durumunun düzeltilmesi, • Vergi reformu, • Yüksek eğitimde reform, • Özelleştirme, • Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, • Petrol ve doğal gaz sektörlerinin geliştirilmesi, • Küçük ve orta boy işletmelerin geliştirilmesi, • Pamuk sektörünün kalkındırılması, • Gümrükler, • Tarım ve tarıma dayalı endüstri.
Özbekistan⁷⁴	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim Bakanlığının yeniden yapılandırılması, • Bölgesel projeler (TRACECA, INOGATE), • Hükümet kurumlarının daha işler hâle getirilmesi, • Sağlık reformu, • Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik için hazırlanma.

Kaynak: http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/pca/index.htm.

⁷¹ The EU's Relations with Kazakhstan", (http://ec.europa.eu/external_relations/kazakhstan/intro/index.htm).

⁷² "The EU's Relations with Kyrgyz Republic", http://ec.europa.eu/external_relations/kyrgyz/intro/index.htm

⁷³ "The EU's Relations with Turkmenistan", (http://ec.europa.eu/external_relations/turkmenistan/intro/index.htm)

⁷⁴ The EU's Relations with Uzbekistan", (http://ec.europa.eu/external_relations/uzbekistan/intro/index.htm)

1991 yılından 2002 yılına kadar olan dönemde, Avrupa Birliği'nin Orta Asya devletlerine sağladığı yardımın tutarı, 944.4 milyon Avro'dur. Bu yardımın 366.3 milyon Avro'su, TACIS programı; 153.5 milyon Avro'su, insani yardım (Tacikistan ve Kırgızistan); 137.4 milyon Avro'su, Gıda Güvenliği Programı (Tacikistan, Türkmenistan ve Kırgızistan); ve 265.7 milyon Avro'su da, makro mali yardım kapsamında yapılmıştır.

Özbekistan 1992'den bu yana TACIS programından yararlanmaktadır. Özbekistan'ın 1992 – 2000 döneminde aldığı mali yardımın tutarı, 118 milyon Avro'dur. Özbekistan, TACIS programı bağlamında, mali reform, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik, şirketlerin geliştirilmesi, insan kaynakları, eğitim, sivil toplum ve bölgesel girişimlerin teşvik edilmesi, enerji, taşımacılık ve iletişim altyapılarının geliştirilmesi, tarım ve tarım endüstrisi konularında destek almıştır. AB'nin Özbekistan'da desteklediği projeler daha çok kamu yönetiminin, resmî istatistiklerin ve gümrüklerin iyileştirilmesi ile eğitim, sivil toplum ve bölgesel girişimlerin teşvik edilmesine yöneliktir. Özbekistan da Kırgızistan gibi Fergana Vadisi'ndeki yoksulluğun azaltılması ile ilgili olarak AB'den destek almaktadır

Kazakistan'ın aldığı malî yardımın tutarı, 134 milyon Avro'dur. Kazakistan da, Özbekistan ile benzer şekilde, özel sektörün desteklenmesi, ekonomik kalkınma, çevrenin korunması, doğal kaynakların iyileştirilmesi gibi konulara öncelik vermiştir.

AB'nin Orta Asya'ya sağladığı destekten Kırgızistan da önemli ölçüde yararlanmış ve yararlanmaya devam etmektedir. Kırgızistan 1991'den bu yana hem TACIS Bölgesel Eylem Programlarından, hem de TACIS Ulusal Tahsisat (Paylar) Programından faydalanmaktadır. Kırgızistan bu anlamda Batken eyaleti, Fergana Vadisi'ndeki yoksulluğu azaltmak amacıyla yönelik olarak 2001'den bu yana AB'den yıllık 3 milyon Avroluk destek ve 74.2 milyon Avro Gıda Güvenliği Programı kapsamında insani yardım almıştır. Kırgızistan AB'nin DIPECHO (Afete Hazırlık) Programı ve EIDHR (Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa İnisyatifi)'den de destek almaktadır.

Türkmenistan'a sağlanan teknik yardımın tutarı, 42 milyon Avro'dur. Türkmenistan ayrıca Avrupa'ya Ülkelerarası Gaz ve Petrol Taşınması Programı (INOGATE), Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA) su ve Hazar Denizi'ne ilişkin çevre programları gibi TACIS bölgesel programlarının da önemli bir katılımcı ülkesi olup, Orta Asya'da Sınır Yönetimi Girişimi ve Orta Asya Uyuşturucu Eylem Planı programlarından da faydalanmaktadır.

Görüldüğü gibi, Orta Asya devletleri, TACIS programlarında, demokratikleşme, insan hakları gibi siyasi konulardan ziyade, devlet kurumlarının güçlendirilmesi, yabancı yatırımların teşvik edilmesi, eğitim reformunun gerçekleştirilmesi, tarım sektörünün geliştirilmesi ve hukuksal düzenlemelerin yapılması gibi konularda yardım almayı tercih etmişlerdir.

B) NABUCCO: AB'NİN ORTA ASYA'YA YÖNELİK ALTERNATİF ENERJİ NAKİL POLİTİKASI

Avrupa Birliği için Orta Asya'nın en önemli özelliklerinden birisi, enerji kaynaklarına sahip olmasıdır. Bu çerçevede AB, Orta Asya'da yeni petrol, gaz ve su-gücü kaynaklarının işletilmesi ve mevcut enerji altyapısının yenilenmesi ile yeni boru hatlarının ve enerji yollarının kurulmasını desteklemektedir. Bunun yanı sıra, bölgesel enerji güvenliği ve işbirliğini teşvik ederek, bölge ülkelerine yeni bir Hazar Denizi-Karadeniz-Avrupa enerji ulaşım ağı geliştirmeleri konusunda siyasi destek sağlamaktadır.⁷⁵

AB'nin AB enerji politikasının amaçlarından biri de, arz güvenliğini güvence altına almaktır. Diğer amaçlar arasında rekabet gücünü ve toplam enerji tüketiminde kömürün payını korumak, doğal gazın payını artırmak, nükleer enerji santralleri için azami güvenlik şartları oluşturmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payını yükseltmektir. Avrupa Birliği'nde en çok ithal edilen enerji kaynağı, petroldür. AB'de tüketilen petrolün yüzde 78'i ithalat ile karşılanmaktadır. Avrupa'nın enerji tüketimi çoğaldıkça bu bağımlılık da artacaktır. Kuşku yok ki enerji arzının güvenliğinin sağlanması, AB'nin Orta Asya stratejisinin en hassas konularından birisi hâline gelmiştir.

Günümüzde Orta Asya ülkelerinden Avrupa'ya yapılan doğal gaz ihracatı tümüyle Rusya üzerinden gerçekleşmektedir. Orta Asya'ya enerji alanındaki bağımlılığın giderek artması karşısında AB, enerji hatlarının güvenliğine öncelik vermeye başlamıştır. Bunun sonucunda NABUCCO Doğal Gaz Boru Hattı Projesi ortaya çıkmıştır.

⁷⁵ AB'nin enerji politikaları için bkz. Avrupa Komisyonu Enerji ve Ulaştırma Genel Müdürlüğü web sitesi (http://europa.eu.int/comm/dgs/justice_home/index_en.htm), AB'nin enerji ile ilgili yürürlükteki mevzuatı (http://europa.eu.int/eur-lexhttp://europa.eu.int/comm/energy/en/lpi_3_en.html), enerji ile ilgili istatistik ve önemli olaylar (http://europa.eu.int/comm/energy_transport/en/etf_en.html), "2020'de Enerji" (http://europa.eu.int/comm/energy/en/etf_2_en.html), Komisyon Tebliği, "Enerji Politikası ve Eylemlerine Genel Bir Bakış" (COM(97) 167 final), Beyaz Kitap: AB İçin Bir Enerji Politikası (<http://europa.eu.int/en/comm/dg17/whitepap.htm>)

NABUCCA Doğalgaz Boru Hattı Projesi ve Zaman Planlaması

Babil Kralı Nabucco'dan ismini alan hattın yaklaşık yarısı Türkiye'den geçmektedir. NABUCCO boru hattı projesinde, BOTAŞ'ın dışında yüzde 20 ortaklıkla Almanya'dan RWE, Avusturya'dan OMV, Macaristan'dan MOL, Bulgaristan'dan Bulgargaz ve Romanya'dan Transgaz şirketlerinin payı vardır. Projenin tamamlanması için Nabucco Gas Pipeline International GmbH adlı firma, 2004 yılında Viyana'da kurulmuştur. Altıncı ortak olarak RWE Almanya, 5 Şubat 2008 tarihinde projeye katılım anlaşmasını Viyana'da imzalayarak dahil olmuştur. Hatta Fransız Gaz de France, Total ve Alman E.ON Ruhrgas, RWE firmaları da ortak olmak istediklerini açıklamıştır. Projenin durumuna göre Rus Gazprom'un da ileride katılımının söz konusu olduğu bildirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler, NABUCCO projesiyle ilgili hazırlanan hükümetlerarası anlaşma taslağının ilgili ortaklara gönderildiğini 11 Temmuz 2008 tarihinde açıklamıştır.

Avrupa Birliği, 26 Haziran 2006 tarihinde Nabucco ismi verilen ve Hazar Havzası'nda çıkarılan doğalgazı Avrupa'ya taşıyacak 3 bin 300 kilometrelik, 7.9 milyar Avro maliyeti olacağı belirtilen boru hattını hayata geçirmeyi onaylamış, 13 Temmuz 2009'da Ankara'da AB Komisyonu Başkanı Borosso'nun da katıldığı bir törenle proje imzalanmıştır.⁷⁶

Arz çeşitliliği sağlamayı ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı amaçlayan NABUCCO doğal gaz boru hattı inşaatının 2013'de başlaması, 2017'de de ilk gazın Avrupa'ya ulaştırılması hedeflenmektedir. 2020 yılında 31 milyar metreküp doğal gaz taşıyacağı varsayılan hat, aynı zamanda AB'nin Trans-Avrupa Enerji Hattı'nın bir parçası olarak öngörülmüştür. Fizibilite ve mühendislik çalışmaları için AB fonlarından da

⁷⁶ Nabucco için bakınız.. Ozgur Tonus, "Turkey's Future Role As A Transit Country For Central Asia And Caspian Natural Gas Transfer To The Eu: The Nabucco Project," Athens Institute For Education And Research, 6th International Conference on Politics and International Affairs, Athens, May, 2008, ayrıca: proje web sayfası: <http://www.nabucco-pipeline.com/>

faydalanılmıştır. Hat, Erzurum'da Türkiye-İran Doğalgaz Hattı ile birleşerek, yapımı düşünülen Trans-Kafkas Gaz Hattı'na bağlanacaktır. Bu özellikleriyle hem Orta Asya'yı, hem de Orta Doğu'yu bağlayacak ve Batı ucunda Avusturya'nın temel doğal gaz taşıyıcı hattı ile birleşecektir. Karluk'un da vurguladığı gibi hattın tamamlanması durumunda Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliğine büyük katkı sağlanmış olacaktır.⁷⁷

C) TRACECA: AVRUPA-KAFKASYA-ASYA ULAŞTIRMA KORİDORU PROGRAMI

AB'nin Orta Asya Cumhuriyetlerini ilgilendiren önemli bir diğer programı da TRACECA programıdır (Transport Corridor Europe Caucasus Asia - Avrupa, Kafkasya ve Asya Ulaşım Koridoru). TRACECA, kısaca İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması amacıyla çok modlu ulaşım için şekillendirilen ve geliştirilen bir doğu-batı koridorudur. AB TACIS-TRACECA Programı, 1993 yılında Avrupa Komisyonu, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan hükümetlerinin katılımı ile Brüksel'de düzenlenen Konferansta, bu ülkelerin ticareti ve ulaştırmayı güçlendirmek ve uluslararası ekonomiyle bütünleşmelerini sağlamak için formüle edilmiştir. "Brüksel Deklarasyonu" olarak anılan Mayıs 1993 uzlaşısı ile başlatılan TRACECA programı, beş Orta Asya ve üç Kafkasya ülkesiyle AB arasında, doğu-batı doğrultusunda, Avrupa'dan başlayarak, Karadeniz, Kafkasya ve Hazar Denizi'nden geçerek Orta Asya'ya bir ulaşım koridoru açacak olan ve AB fonları ve teknik desteğiyle yürütülen bir projedir.⁷⁸

8 Eylül 1998 tarihinde Türkiye, Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan'ın da katılımıyla toplam 12 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından, Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridorunun Geliştirilmesi İçin "Çok-Tarafli Temel Anlaşma (MLA)" imzalanmış olup, bu anlaşma, TRACECA Programının uygulanmasına temel teşkil etmektedir. Türkmenistan TACIS-TRACECA Programına katılımcı olmakla birlikte, MLA'ya taraf değildir. 2009 yılında İran da MLA'yı imzalamış ve TRACECA üyesi olmuştur.⁷⁹

2000 yılında, Temel Anlaşmanın (MLA) hükümlerini uygulamak ve tamamlamak için TRACECA Hükümetlerarası Komisyonu (IGC), 2001 yılında ise IGC'nin yürütme organı olarak görev yapan IGC TRACECA Daimi Sekreterliği (PS) Azerbaycan / Bakü'de kurulmuştur. Daimi Sekreterliğin her üye ülkede daimi temsilcileri (Ulusal Sekreterlikler) bulunmaktadır.⁸⁰

⁷⁷ Karluk [2009] a.g.e.

⁷⁸ Bozdemir

⁷⁹ <http://www.traceca.org.tr/>

⁸⁰ (T.C. Ulaştırma Bakanlığı TRACECA Türkiye Ulusal Sekreterliği, <http://www.traceca.org.tr/>)

AB, bu programı, diğer yolları tamamlayacak yeni bir yol olarak sunmaktadır. Söz konusu proje AB'nin bu ülkelere yönelik genel stratejisinin bir parçası olarak şunları amaçlamaktadır:

- Alternatif taşıma yollarıyla Avrupa ve dünya pazarına erişim kapasitelerini artırarak söz konusu ülkelerin ekonomik ve politik bağımsızlıklarını desteklemek,
- Söz konusu ülkeler arasında bölgesel işbirliğini teşvik etmek,
- TRACECA'yı, uluslararası mali kuruluşların ve özel yatırımcıların desteğini çekmek için katalizör olarak kullanmak.
- TRACECA yolunu Avrupa yollarıyla birleştirmek.

AB, Rusya Federasyonu'nun ulaştırma ağları üzerindeki tekeline alternatif olacak ve Orta Asya-Güney Kafkasya-Doğu Avrupa güzergahını izleyecek yeni ulaşım koridorları projelerine önem vermektedir. ABD tarafından da desteklenen Rusya'nın güneyinde bir Avrasya koridoru oluşturmayı amaçlayan TRACECA Projesi bu açıdan da ayrı bir önem taşımaktadır.

TRACECA programı çerçevesinde 2002'ye kadar AB 57,4 milyon Avro'luk 39 Teknik Destek Projesi ve 52,3 milyon Avro'luk 14 yatırım projesine destek sağlamıştır.⁸¹ TRACECA programı kapsamında sağlanan teknik destek sayesinde, liman, demir yolu

⁸¹ Uluslararası Nakliyeciler Derneği tarafından 2 Eylül 2002'de yayınlanan "TRACECA" başlıklı rapor

Günümüzdeki İpek Yolu, TRACECA'dır. TRACECA çerçevesinde kara ve demiryolu ağları, limanlar, boru hatları ve bir hava koridoru oluşturularak bölge devletlerine ulaşımın, Rusya ve İran'ı dışlayacak şekilde sağlanması amaçlanmaktadır.

ve kara yolu projelerine 700 milyon Avro destek sağlayacağını taahhüt eden Avrupa Kalkınma Bankası, Ermenistan ve Gürcistan Karayolları projelerine 40 milyon dolar destek sağlayacağını taahhüt eden Dünya Bankası ve kara yolu ve demir yolu projelerine fon ayıracağını taahhüt eden Asya Kalkınma Bankası gibi uluslararası mali kuruluşlardan oldukça fazla yatırım çekilebilmiştir.

Karluk'un vurguladığı gibi Romalıların günümüz içinde geçerli çok önemli bir söylemi vardır: "Via est vita" (Yol hayattır).⁸² Tarihi İpek Yolu, Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan en kısa yoldur. Günümüzdeki İpek Yolu, TRACECA'dır. TRACECA çerçevesinde kara ve demir-yolu ağları, limanlar, boru hatları ve bir hava koridoru oluşturularak bölge devletlerine ulaşımın, Rusya ve İran'ı dışlayacak şekilde sağlanması amaçlanmaktadır.

D) INOGATE: AVRUPA'YA DEVLETLERARASI PETROL VE GAZ TAŞIMACILIĞI PROGRAMI

Avrupa Komşuluk Politikaları⁸³ çerçevesinde TRACECA'yı bütünlemek amacıyla projeye daha sonra INOGATE boru hatları projesi ve "Southern Ring Air Route" hava yolu projesi eklenmiştir. INOGATE (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı) Programı, eski SSCB Cumhuriyetleri için AB'nin teknik yardım programı dahilinde önemli bir bölgesel girişimdir. Programın başlıca amaçları, bölgesel petrol ve doğal gaz ürünlerinin daha iyi hâle getirilmesi ve çağdaştırılmasına ve Hazar ve Orta Asya bölgelerinden Avrupa ve Batı piyasalarına hidrokarbon taşınması için farklı seçeneklerin değerlendirilmesine yönelik olarak taraf ülkelerin çabalarını desteklemektir. AYB, AİKB ve Dünya Bankası programa mali destek sağlayan kuruluşlardır.⁸⁴

⁸² Karluk [2009] a.g.e.

⁸³ <http://www.enpi-info.eu/indexeast.php>

⁸⁴ http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=292&id_type=10

IV BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKALARI

AB'NİN ORTA ASYA İLE DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Genel Görüntü

Avrupa Birliği - Orta Asya Cumhuriyetleri İkili Ticari İlişkileri

- AB - Kazakistan Ticari İlişkileri
- AB - Kırgızistan Ticari İlişkileri
- AB - Türkmenistan Ticari İlişkileri
- AB - Özbekistan Ticari İlişkileri

AB'NİN ORTA ASYA İLE DIŞ TİCARET POLİTİKASI

A) GENEL GÖRÜNTÜ

Dünyanın lider ekonomileri arasında olan AB, dünya ihracat ve ithalat hacminin yaklaşık % 40'ını gerçekleştirmektedir.⁸⁵ AB'nin kendi içinde ticareti serbestleştirmesi ve bir gümrük birliği oluşturmuş olması, ekonomisine şüphesiz büyük katkılarda bulunmuştur. Ayrıca bu şekilde uluslararası ticaret müzakerelerine AB tek grup olarak katılmaktadır. AB, uluslararası ticaret müzakerelerine tek grup olarak katılmanın yanında, her ülkeyle ticari ilişkilerini geliştirme ve ticaretinde sınırlı sayıda ülkeye bağımlı kalmama doğrultusunda bir politika da benimsemiştir. Bu doğrultuda AB'ye üye ülkeler, birçok ülke ve bölge ile ikili ticaret anlaşmalarına imza atmıştır.

TABLO 3: AB Ticaretinin Bölgelere Göre Dağılımı (2009)

	İhracat (Milyar ABD doları)	Pay(%)	İthalat (Milyar ABD doları)	Pay(%)
Kuzey Amerika	383	6,3	255	5,4
Orta ve Güney Amerika	69	1,6	91	1,9
BDT	132	2,9	203	4,3
Afrika	147	3,3	147	3,1
Ortadoğu	128	2,8	67	1,4
Asya	332	7,4	621	13,1
AB (kendi içinde)	3336	72,8	3310	69,9

Kaynak: World Trade Organization (International Trade Statistics 2009)

AB, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere ihraç ettikleri mamul ve/veya yarı mamullere, gelişmiş ülkelerce ithalatlarında gümrük vergilerinin kısmen veya tamamen uygulanmaması sonucu, gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalatın maliyetinin düşürülmesi, dolayısıyla bu ülke ürünlerine rekabet gücü kazandırılmasına dayanan bir sistem olan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) çerçevesinde ve Gelişme Yolundaki Ülkelerin (GYÜ) ihraç mallarına uyguladığı düşük vergilerle, bu ürünlerin kendi pazarına girmesini sağlamaktadır. Avrupa Birliği hâlihazırda 180'e yakın ülkeyi GTS'den faydalandırmakta, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan da bu kapsamda bulunmaktadır.⁸⁶

⁸⁵ World Trade Organization International Trade Statistics-2009)

⁸⁶ İsmail BOZDEMİR, "Avrupa Birliği-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri", <http://www.dtm.gov.tr/dtmtcdg/>

Bazı Orta Asya ülkelerinin de dâhil olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri AB'nin dış ticaretinde oldukça önemli bir orana sahiptir. 2009 yılı itibariyle AB ülkelerinin BDT ülkelerinden toplam ithalatı 203 milyar dolar olarak gerçekleşmişken, AB'nin bu ülkelere toplam ihracatı 132 milyar dolarda kalmıştır. Fakat AB'nin BDT ülkeleriyle ticaretinde Rusya Federasyonu'nun büyük yer işgal ettiği ve bu yerde petrol ve doğal gazın temel ürün olduğu da unutulmamalıdır. Zira AB'nin BDT ülkelerinden ithalatının kompozisyonu incelendiğinde, bu ithalatın büyük kısmını enerji ürünlerinin oluşturduğu görülmektedir. BDT'nin AB'ye ihracatında bu ürünlerin payı % 60'tan fazla bir orana tekabül etmekte, AB ise bu ürünlerde BDT'nin en önemli partneri konumunda bulunmaktadır.

B) AVRUPA BİRLİĞİ-ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ İKİLİ TİCARİ İLİŞKİLERİ

Orta Asya ülkeleri Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan etmiş ve piyasa ekonomisine geçiş sürecine girmişlerdir. Bu süreçte, dış dünyaya daha fazla açılmaya başlamışlar ve doğal olarak AB ülkeleri ile de ticari ilişkilerini ilerletmişlerdir. 1990'lı yıllardan itibaren AB'nin Orta Asya Cumhuriyetleriyle olan ticareti artmıştır. 1995 yılında AB'nin bu ülkelere toplam ihracatı 1,5 milyar dolar civarında iken, 2006 yılında 8 milyar dolara, 2010 yılında ise 10 milyar dolara yaklaşmıştır.

TABLO 4: AB'nin Dört Orta Asya Ülkesine İhracatı (Milyon ABD Doları)

YIL/ÜLKE	2006	2007	2008	2009	2010
Kazakistan	6.292	8.292	8.361	7.515	6.925
Kırgızistan	213	310	355	260	277
Türkmenistan	454	493	722	1.134	951
Özbekistan	785	260	1.333	1.350	1.645
TOPLAM	7.744	9.355	10.771	10.259	9.798

Kaynak: <http://comtrade.un.org/>**TABLO 5:** AB'nin Dört Orta Asya Ülkesinden İthalatı (Milyon ABD Doları)

YIL/ÜLKE	2006	2007	2008	2009	2010
Kazakistan	17.560	18.401	25.435	14.403	19.697
Kırgızistan	22	32	40	40	263
Türkmenistan	749	481	2.849	796	482
Özbekistan	1.360	1.840	663	442	549
TOPLAM	19.691	20.754	28.987	15.681	20.991

Kaynak: <http://comtrade.un.org/>

Aynı biçimde, AB'nin Orta Asya ülkelerinden ithalatında da bu zaman aralığında önemli artışlar kaydedilmiştir. 1995 yılında AB'nin Orta Asya Cumhuriyetlerinden yaptığı ithalatın toplamı 1,5 milyar dolar olarak gerçekleşmişken, Tablo 5'te görüleceği üzere 2006 yılında 20 milyar dolara, 2010 yılında ise 21 milyar dolara yaklaşmıştır. İthalat artışındaki en önemli etkenlerin başında, bu Cumhuriyetlerden yapılan enerji ithalatı gelmektedir. Zira, bu zaman zarfında Orta Asya Cumhuriyetlerinin enerji üretim ve ihracat artışı yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, ithalat rakamının yükselmesinde son yıllarda petrol fiyatlarındaki artışın etkisini de unutmamak gerekir.

Orta Asya Cumhuriyetlerinin enerji üretimi ve ihracatının artması, aslında AB'nin enerji ihtiyacının artması ve bu ihtiyacı dışarıdan karşılamak zorunda olması temel rol oynamaktadır. Zira AB'nin enerji tüketiminin yaklaşık % 80'i petrol, doğalgaz ve kömürle karşılanmaktadır. Bunun da çok büyük bir kısmı dışarıdan ithal edilmektedir. AB'nin şu anda % 50 düzeyinde olan enerjide dışa bağımlılığının, 2030'da % 70'e çıkması beklenmektedir.⁸⁷ Bu ise AB'yi uluslararası petrol krizleri ve fiyat artışlarına karşı daha etkilenir hâle getirecektir. AB'nin dış enerji kaynaklarına bu aşırı derecede bağımlılığı, enerji kaynakları zengini Orta Asya'ya yönelik ilişkilerinde de önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle AB, gelecekte karşılaşılabileceği enerji sorununu çözmek

⁸⁷ (http://europa.eu/pol/ener/overview_fr.htm)

için birçok ülke ile işbirliği yapmakta ve en çok da sınırlı sayıda ülkeye bağımlı kalmama politikası geliştirmeye çalışmaktadır. Birliğin dış enerji kaynaklarına bağımlılığının artarak devam edecek olması ve bu kaynakların kesintisiz bir şekilde Avrupa enerji pazarına ulaşması AB'nin Rusya Federasyonu, Basra Körfezi ve Kuzey Afrika gibi ana üretici ülkeler/bölgelerle ve transit ülkeler konumundaki Hazar bölgesi ülkeleri ile güçlü işbirlikleri geliştirmesini gerekli kılmaktadır. Avrupa Birliği bu sayede, bu bölgelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları çözmeye çalışarak enerji arz güvenliğini garanti etmeye çalışmaktadır.⁸⁸

Avrupa Birliği'nin Orta Asya Cumhuriyetleriyle ticari ilişkileri gelişme yolunda ise de henüz çok yüksek seviyelerde olduğu söylenemez. Ayrıca, AB'nin Orta Asya Cumhuriyetlerinden her biriyle ticareti de aynı oranda değildir. Bu kısımda AB'nin söz konusu her bir ülkeyle olan ticari ilişkileri işlenecektir.

AB-KAZAKİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİ

Avrupa Birliği'nin bölgedeki en önemli ticari ortağı Kazakistan'dır. 2,724,900 km toprağa, 16,1 milyon nüfusa, 197 milyar \$ GSMH'ya, 12,800 \$ kişi başına millî gelire sahip Kazakistan, Orta Asya Cumhuriyetlerinin en zengin ülkesidir. AB arasında Kazakistan arasında ortak-

lık ve işbirliği anlaşması (PCA) 1995 yılında imzalanmıştır.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, 2010 yılında AB'nin Kazakistan'dan ithalatı yaklaşık 20 milyar dolar civarında olmuştur. AB'nin söz konusu ülkeye ihracatı ise aynı yıl içinde yaklaşık 7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

TABLO 6: AB'nin Kazakistan'la Ticareti

Yıl	İthalat (Milyon ABD Doları)	AB Toplam İthalatındaki Payı (%)	İhracat (Milyon ABD Doları)	AB Toplam İhracatındaki Payı (%)	Denge (Milyon ABD Doları)
2006	17.560	1,0	6.292	0,4	-11.268
2007	18.401	0,9	8.292	0,5	-10.109
2008	25.435	1,1	8.361	0,4	-17.074
2009	14.403	0,9	7.515	0,5	-6.888
2010	19.697	1,1	6.925	0,4	-12.772

Kaynak : <http://comtrade.un.org/>, <http://trade.ec.europa.eu/>

⁸⁸ Akt. Bozdemir, a.g.e.

AB'nin Kazakistan'la yaptığı ticaretin yapısı incelendiğinde, ithalatın çok büyük kısmını enerji ürünlerinin oluşturduğu görülürken, ihracatta makine ve nakliye araç - gereçleri baskın durumdadır.

AB ile Kazakistan arasında, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (PCA) dışında, 2005'te imzalanan Çelik Ürünleri Anlaşması, 2003'te imzalanan Nükleer Güvenlik Anlaşması ve Nükleer Enerjinin Barışçıl Kullanımı gibi anlaşmalar da mevcuttur. Kazakistan çelik üreticileri, çelik anlaşmasıyla, çelik ihracatı fırsatları yakalamışlardır. Bunlara ek olarak, AB, Kazakistan'daki en geniş yabancı yatırımlara sahiptir. Kazakistan'daki yabancı yatırımların % 40'ından fazlası AB kaynaklıdır. Bu oran son 10 yılda giderek artmaktadır. AB yatırımları 2002 yılında ABD yatırımlarını geçmiştir. AB yabancı yatırımlarının % 80'inden fazlası petrol ve gaz sektörüne yapılmaktadır. Bu yatırımların içinde ise en büyük payı İngiltere, İtalya ve Hollanda almaktadır.⁸⁹

AB- KIRGIZİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİ

AB'nin Orta Asya Cumhuriyetleri ile ticaretinde en küçük payı alan ülke Kırgızistan'dır. 199,951 km² toprağı, 5,4 milyon nüfusu, 10,7 milyar \$ GSMH'sı olan Kırgızistan'dan 2010 yılında AB'nin ithalatı 263 milyon dolar olarak gerçekleşirken, Kırgızistan'a ihracatı ise 277 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

TABLO 7: AB'nin Kırgızistan'la Ticareti

Yıl	İthalat (Milyon \$)	AB Toplam İthalatındaki Payı (%)	İhracat (Milyon \$)	AB Toplam İhracatındaki Payı (%)	Denge (Milyon \$)
2006	22	0,	213	0,	191
2007	32	0,	310	0,	278
2008	40	0,	355	0,	315
2009	40	0,	260	0,	220
2010	263	0,13	277	0,07	14

Kaynak : <http://comtrade.un.org/>, <http://trade.ec.europa.eu/>

Bununla birlikte AB, Çin, Rusya ve Kazakistan'dan sonra Kırgızistan'a en fazla ihracat yapanlar arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Kırgızistan'ın 2010'da gerçekleşen

⁸⁹ (İGEME Kazakistan Ülke Raporu 2010)

toplam ithalatının % 4,2'si AB ülkelerinden yapılmıştır. Buna karşılık, Kırgızistan ihracatının ancak % 1,9'u gibi küçük bir kısmı AB ülkelere gerçekleşmiştir. 2010 yılı verileri dikkate alındığında, Kırgızistan'ın AB'nin ticaret yaptığı ülkeler arasında 129'uncu sırada yer aldığı görülürken, AB Kırgızistan'ın ticaretinde 9'uncu sırada yer almıştır.⁹⁰

AB'nin Kırgızistan'a ihracatının yaklaşık yarısını makine, nakliye araç gereçleri ve kimyasal ürünler oluşturmaktadır. Buna karşılık, Kırgızistan'ın AB ülkelere ihracatında ilk sıraları petrol dışındaki ham maddeler ve diğer imalat sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Fakat Kırgızistan'ın AB ülkelere ihracatının çok sınırlı düzeyde kaldığını unutmamak gerekir.

AB-TÜRKMENİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkmenistan 488,100 km² toprağa, 5 milyon nüfusa ve 26 milyar dolar GSMH'ya, 5,189 \$ kişi başına gelire sahiptir. Türkmenistan'ın AB ile ticari ilişkileri bakımından en önemli sorunlardan birisi, 1998 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (PCA) henüz yürürlüğe girmemiş olmasıdır. Bununla birlikte, AB, 2010 yılında, Türkmenistan'ın ithalatında üçüncü sırayı alırken, ihracatında ikinci sırayı almıştır. AB ile Türkmenistan arasındaki son beş yıldaki ticarete ilişkin verilerin yer aldığı aşağıdaki tablonun incelenmesinden de anlaşıldığı üzere, iki taraf arasındaki ticaret hacmi artış yönündedir. Ancak AB'nin ithalatı 2010 yılında düşüş göstermiştir.

AB ile Türkmenistan arasındaki son beş yıldaki ticarete ilişkin verilerin yer aldığı aşağıdaki tablonun incelenmesinden de anlaşıldığı üzere, iki taraf arasındaki ticaret hacmi artış yönündedir. Ancak AB'nin ithalatı 2010 yılında düşüş göstermiştir.

TABLO 8: AB'nin Türkmenistan'la Ticareti

Yıl	İthalat (Milyon \$)	AB Toplam İthalatındaki Payı (%)	İhracat (Milyon \$)	AB Toplam İhracatındaki Payı (%)	Denge (Milyon \$)
2006	749	0	454	0	-292
2007	481	0	493	0	12
2008	2.849	0,1	722	0	-2127
2009	796	0	1.134	0,1	338
2010	482	0	951	0,1	469

Kaynak : <http://comtrade.un.org/>, <http://trade.ec.europa.eu/>

⁹⁰ (<http://ec.europa.eu/>)

Türkmenistan'ın en önemli ihrac maddesi doğalgazdır. Petrol ve petrol ürünleri ise ikinci sırada gelmektedir. Türkmenistan'ın ithalatının büyük bir kısmını ise makine ve nakliye araç gereçleri oluşturmaktadır. Bu durum, Türkmenistan'ın AB ile olan ticaretine de yansımıştır. İki taraf arasındaki ticaretin yapısına baktığımızda, AB'nin Türkmenistan'dan ithalatının % 90'ını enerji ürünleri oluştururken, ihracatında ise ilk sıraları makine ve nakliye araç gereçlerinin aldığı görülmektedir.

AB-ÖZBEKİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİ

Özbekistan, 447,400 km² toprağı, 27,4 milyon nüfusu, 78,338 milyar dolarlık GSMH ile Kazakistan'dan sonra AB'nin Orta Asya bölgesindeki ikinci büyük ticari ortağıdır. 2010 yılında AB'nin Özbekistan'dan ithalatı 549 milyon dolar olarak gerçekleşirken, ihracatı ise 1.645 milyon dolar değerinde

olmuştur. AB'nin ithalatı 2008 yılından sonra düşme eğilimine girmişken, ihracatı sürekli bir artış eğilimi göstermiştir.-

TABLO 9: AB'nin Özbekistan'la Ticareti

Yıl	İthalat (Milyon \$)	AB Toplam İthalatındaki Payı (%)	İhracat (Milyon \$)	AB Toplam İhracatındaki Payı (%)	Denge (Milyon \$)
2006	1.360	0,1	785	0,1	-575
2007	1.840	0,1	1.063	0,1	-777
2008	663	0	1.333	0,1	670
2009	442	0	1.350	0,1	908
2010	549	0	1.645	0,1	1.096

Kaynak : <http://comtrade.un.org/>, <http://trade.ec.europa.eu/>

Özbekistan'ın ithalatında % 21 oranıyla AB, Rusya'dan sonra ikinci sırada yer alırken, ihracatında ise Çin, Rusya, Türkiye ve Bangladeş'ten sonra % 8 oranıyla beşinci sırada yer almaktadır. Buna karşın AB'nin ihracatında Özbekistan % 0,1 oranıyla 72. sırada yer alırken, AB'nin ithalatında ise 92. sırada yer almaktadır.

İki taraf arasındaki ticaretin yapısına baktığımızda, Özbekistan'ın AB ülkelerine ihracatında ilk sıraları kıymetli maden ve metaller, tarım ürünleri, tekstil ve konfeksiyon alırken; ithalatında önceliği makine, elektrik ekipmanları ve kimyasallar almıştır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKALARI

SONUÇ

Dünyanın en zengin ve huzurlu bölgelerinden birisi hâline gelen, yüksek yaşam standartlarının, barış ve istikrarın büyük ölçüde sağlandığı, dünya ekonomisinin % 30'una sahip, 500 milyon nüfuslu AB'nin belki de en önemli ve bu olumlu tabloyu orta-uzun vadede sarsacak sorunu, ortak dış ve güvenlik politikası üretmekteki yeteneksizliğidir. Bunun nedeni açıktır: AB, ulus devletler üzerine kurulu bir yapı olarak dış politikayı ve buna bağlı olarak güvenlik politikalarını hâlâ üye ulus devletlerin başkentlerinin bir alanı olarak kabullenmiştir.

Dünyanın en zengin ve huzurlu bölgelerinden birisi hâline gelen, yüksek yaşam standartlarının, barış ve istikrarın büyük ölçüde sağlandığı, dünya ekonomisinin % 30'una sahip, 500 milyon nüfuslu AB'nin belki de en önemli ve bu olumlu tabloyu orta-uzun vadede sarsacak sorunu, ortak dış ve güvenlik politikası üretmekteki yeteneksizliğidir.

AB üye devletlerinin zaman zaman birbiri ile çatışan ulusal çıkar algıları, ortak AB çıkarlarının daha üstünde varlığını sürdürmeye devam ediyor. Bunun nasıl bir kaygı yarattığı, 2005 AB Anayasası referandumlarında da ortaya çıkmıştır. Ancak hedefler ve idealler, her zaman gerçeklerin önünde gitmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında AB'nin kendi varlığını ve gücünü devam ettirebilmesi için, siyasi ve güvenlik yeteneklerini de geliştirmesi gerektiği sıklıkla ifade edilmektedir. Bu durum 1991'deki Körfez Krizinde, 1990'larda Balkanlarda yaşanan facialarda, 11 Eylül sonrasında Afganistan ve Irak müdahalelerinde ve hatta en son Libya krizinde çok net bir biçimde gözlenmiştir. AB'nin müdahale etmeye gücü ve iradesi olmayan her alana başta ABD olmak üzere başka güçler, doğal olarak kendi çıkarları çerçevesinde müdahale etmiş ve AB'ye "don't play, pay it" ("oynamama, sadece öde") nitelemesi yapılmıştır.

Küreselleşme ile birlikte bölgesel rekabet, her alanda ve farklı araçlarla gerçekleşiyor. AB üyesi ülkelerin tek tek küresel mücadelede başarılı olması da oldukça zor ve gereksiz görünüyor. Bu nedenle ekonomik ve siyasi vasıfları ile küresel bir aktör olma, AB'nin geleceğini kurabilmesi için neredeyse zorunluluk olarak görülüyor.

AB'nin doğasından ve yapısından kaynaklanan, kolayca da değişemeyecek önemli sorunları bulunduğu bilinmektedir. Bunların en başında hâlâ son derece geçerli olan ulus devlet refleksi bulunuyor. AB'nin nasıl bir içeriğe sahip olacağı konusu da tartışmalıdır. Fransızların, Almanların arzu ettiği bir AB ile İngilizlerin arzu ettikleri oldukça

farklıdır. Fransa için Afrika'da söz konusu olan çıkar, Finlandiya için hiçbir şey ifade etmeyebilir. Alman için AB'nin kültürel özü, Lotonya'nının tanımıyla uyuşmayabilir. Ama netice itibari ile bütün eksiklik ve handikaplarına rağmen dünya tarihinin gördüğü en başarılı uluslarüstü birlik olan AB, varlığını sürdürülebilmek, başka güçlerin proje ve uygulamaları karşısında edilgen olmamak ve huzurunu koruyabilmek için “siyasi cüceliği” aşmak zorundadır.

AB'nin ortak bir dış politika geliştirme konusundaki temel sorunları, kuşku yok ki Orta Asya politikasında da kendini göstermektedir. Yani AB'nin kurumsallaşmış ve etkin bir Orta Asya politikasından söz etmek mümkün değildir. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan etmelerinden hemen sonra bu ülkelerle Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları yapan AB, aralarında Orta Asya ülkelerinin de bulunduğu Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelere yönelik olarak başlattığı TACIS programı ile bölgede etkin olmaya çalışmıştır.

AB'nin yirmi yıllık süreçte Orta Asya konusunda en kapsamlı çalışması, 2007'de yapılan “AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi olmuştur. AB'nin Orta Asya politikası, başından beri hem bölge, hem de bölge üyesi ülke ile doğrudan çalışmalar yapmak şeklinde iki farklı düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak AB'nin bir yumuşak güç refleksi ile politika üretmeye çalıştığı Orta Asya'da, diğer küresel ve bölgesel güçlere göre oldukça etkisiz kaldığı da bir gerçektir. AB'nin Orta Asya politikalarında asıl büyük “sorunu” ise, kurum olarak benimsediği ilke ve değerleri politikasının hem hedefi, hem de koşulları olarak tanımlamasıdır.

AB-Orta Asya ilişkilerinde Kazakistan'ın ön plana çıktığı bilinmektedir. Bölgede Kazakistan'ın ekonomik gücü ve yer altı-üstü kaynakları itibari ile özel bir öneme haiz olduğu da ayrı bir gerçektir. Tek başına diğer Orta Asya ülkelerinin tamamından daha fazla ticaret hacmine sahip olan Kazakistan'ın, AB'nin toplam ticaretindeki payı % 0.7 düzeyindedir. Yani ülke AB'nin en önemli ticaret ortakları sıralamasında 30. sırada yer almaktadır. AB ise, 2006 rakamlarına göre, Kazakistan'ın, Rusya ve Çin'in önünde birinci sıradaki ticaret ortağıdır ve Kazakistan'ın toplam ticaretinde AB ile ticaretinin payı %36.1'dir. Bu durum, bölge politikalarında Kazakistan'ın ön plana çıkmasında, hatta bazı AB üyesi ülkelerin sadece Kazakistan ile çalışmasında etkili olmaktadır. AGİT Zirvesine ev sahipliği yapmak gibi büyük bir prestije de sahip olan

Kazakistan, siyasi açıdan da AB için önemlidir. Kazakistan'ın çok yönlü dış politikası bütün bölge için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

11 Eylül 2001 saldırıları AB-Orta Asya ilişkilerini de derinden etkilemiştir. 11 Eylül öncesinde bölgeye demokrasi, insan hakları, sivil toplum, liberal ekonomi vb. değerlerin taşınması ve ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde projeler üreten AB'nin, 11 Eylül sonrasında "uluslararası terörizm"i engellemesi konusunu ön plana çıkardığını görmekteyiz. Hatta yardımların verilmesi ile bu alanda gösterilecek performans arasında doğrudan bağ kurulmuştur. 11 Eylül'ün asıl büyük etkisi ise, ABD başta olmak üzere bölgeye doğrudan müdahalede bulunmak isteyen güçlerin artmasıdır denilebilir.

AB'nin Orta Asya politikasının bir başka önemli alanı ise, 2006 yılında Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz krizi ile ön plana çıkan enerji arzı güvenliğidir. Petrol ve doğal gaz ihtiyacının % 70'inden fazlasını dışarıdan karşılamak zorunda olan AB, kendisi dışında gelişebilecek çatışmalar nedeni ile ciddi sorunlar yaşayabileceğini görmek zorunda kalmıştır. Ukrayna tecrübesinden ve Rusya Federasyonu'nun tehditvarî tutumundan son derece rahatsız olan, daha da önemlisi bu ülkeye yönelik güveni sarsılan AB için bugün en önde gelen hedef, Rusya Federasyonu'nun Orta Asya ve Kafkaslarda diğer petrol ve doğalgaz sahibi ülkeler üzerindeki hegemonyasını azaltmaya çalışmak olmuştur. Alman Dışişleri Bakanı Steinmayer'in "Orta Asya konumu itibarıyla Rusya ve Çin sınırında yer alıyorsa da, bölgenin her iki büyük komşunun tekeline girmesi arzu edilmemektedir" sözleri, yeni AB politikasının özüne işaret etmektedir.¹ Bu durum AB'nin öncülüğünde NABUCCO, TRACECA, INOGATE projelerin üretilmesinde etkili olmuştur.

AB'nin, 2007 Yeni Orta Asya Stratejisi'nin (CARSP) başından beri var olan üç önemli alanı olduğu ve bunun yeni belgede ayrıntıları ile düzenlendiği görülmektedir:

Orta Asya'nın istikrar, güvenlik, demokrasi ve refah alanına dönüştürülmesi;

Geliştirilmiş ekonomik ilişkilerin bölgesel ve ikili düzeyde sürdürülmesi,

Enerji arzı güvenliğinin geliştirilmesi.

AB, Orta Asya ile ilişkilerinde 2001'den sonra stratejik işbirliği temelli politikalar üzerinde durmaya başlamıştır. CARSP ise bu uygulamaları ve politikaları pekiştiren bir içeriğe sahiptir. CARSP'nin öngördükleri dikkate alındığında AB'nin, 2001-2007 yılları arasında söyledikleri ve yaptıklarından farklı bir kapsamı içermediği görülmektedir. CARSP'nin "yeni" olarak addedilebilecek tarafı, AB'nin 2006 yılında sıklıkla üzerinde durduğu "komşuluk" vurgusunun yerini, daha yakın bir ilişkiyi çağrıştıran "ortaklık" kavramının almasıdır.

Orta Asya'da önemli bir güç merkezi de Türkiye'dir ve AB ile üyelik müzakereleri yürüten Türkiye, farklı yönleri ile AB'yi yakından ilgilendirmektedir.

Orta Asya'nın jeostratejik ve jeoekonomik özellikleri, her dönemde bölgeyi büyük güçlerin ilgi odağında tutmuştur. Bölgenin dünya politikasındaki önemini daha 1904'e yazan İngiliz coğrafyacısı Halford John Mackinder'i adeta haklı çıkarma yarışı özellikle ABD, Rusya Federasyonu, Çin, Hindistan, İran arasında yaşanıyor denilebilir. Mackinder, Brzezinski ve Huntington gibi stratejistler ve 11 Eylül sonrasında da ABD'de egemen olan "neo-con" çevrelerce güncellendi. Bütün bu stratejistler için Avrasya kontrol altında tutulması

gerekten en önemli bölgelerdendi. Bu durum, bölgede demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, serbest piyasa ekonomisi benzeri ilke ve değerlerle politika sürdürmeye çalışan AB gibi bir gücün Orta Asya'daki etkinliğini daha da zorlaştırmaktadır. AB'nin diğer güçlerle mevcut yapı ve bütünüyle "soft-power" (yumuşak güç) üzerine bina edilen politikası çerçevesinde rekabet edebilme şansı neredeyse yoktur.

Orta Asya'da önemli bir güç merkezi de Türkiye'dir ve AB ile üyelik müzakereleri yürüten Türkiye, farklı yönleri ile AB'yi yakından ilgilendirmektedir. Başlangıçta hem ABD, hem de AB tarafından oldukça aktif bir Orta Asya politikası konusunda teşvik edilen Türkiye'nin bölge politikası da yirmi yıl içinde bazı değişikliklerle uğramıştır. Ancak Türkiye'nin hem bölgedeki varlığını, hem güçlü kültürel bağlantılarını, hem de yükselen ekonomik ve siyasi potansiyeli ile etki alanını daha da artıracak gibi görünmektedir. ABD ve AB, Türkiye'nin bölge üzerinde etki alanı konusunda dönem dönem farklı politikalar izlemiş olsalar da Rusya'nın dengelenmesi, istikrarsızlığın engellenmesi, ülkenin çok yönlü model ülke vasfı ve bölge barışına katkıda bulunma potansiyelini dikkate alarak Türkiye'yi denklemlerin içinde görmeyi çoğunlukla arzu etmektedirler. Ancak AB içindeki bazı ülkelerin, Türkiye'yi devreden çıkararak, Orta Asya ülkeleri ile doğrudan temas kurmayı tercih ettikleri, hatta bunun için özel gayret sarf ettikleri de bir gerçektir. Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini yakından izleyen bölge ülkeleri için de Türkiye'nin özel bir rolü ve önemi bulunmaktadır. Yirmi yıllık tecrübelerin birikimi ile artık daha soğukkanlı ve rasyonel politikalar, işbirliği imkanları geliştiren Orta Asya ülkeleri ve Türkiye, uluslararası sistemin kural ve yapısını bozmadan, mümkün olan en ideal işbirliği formunu geliştirmek için çaba

göstermektedirler. Ancak her halükârda AB'nin hem değerlerini korumak, hem de çıkarlarını geliştirmesini mümkün kılacak etkili bir Orta Asya politikasında AB'ye entegre olmuş bir Türkiye, önemli rol oynayabilir.² Aslında NABUCCO, TRACECA, Bakü-Ceyhan boru hattı projeleri, bu konuda Türkiye'nin coğrafi ve siyasi önemini göstermektedir. Ancak Türkiye'nin hem kendisi, hem de AB için bölgede etkili olması ile AB'ye üyeliği arasındaki bağlantının çok güçlü olduğu söylenmelidir. Bu da içine kapalı “zenginler kulübü” görüntüsü yerine, bölgesel ve hatta küresel bir aktör olma vizyonuna kavuşacak bir AB ile mümkün olabilecektir.

AB'nin bölgeye yönelik ilgisinin, uzaklık, yönetim tarzları, kültürel farklılık ve riskler gibi önemli sınırları olduğu da bilinmektedir. Ancak bu ve diğer bütün handikaplarına rağmen AB'nin, bölgede uzun vadede ciddi bir aktör olma potansiyeline sahiptir. Bunun gerçekleşebilmesi, hem AB hem de bölgede yaşanacak değişimlerle mümkün olabilecektir.

Ancak AB'nin Orta Asya politikalarında, ısrarla ön planda tuttuğu “ilke ve değerlere” sadık kalması da son derece değerli bir dış politika pratiğidir ve Orta Asya için diğer güçlerle karşılaştırıldığında oldukça önemli bir yaklaşım farklılığına işaret etmektedir.

AB'nin Orta Asya politikaları, öncelikle AB'nin dış politika geliştirme kapasitesi ile ilişkili olarak oldukça sınırlı ve yüzeysel kalmaktadır. Ancak AB'nin Orta Asya politikalarında, ısrarla ön planda tuttuğu “ilke ve değerlere” sadık kalması da son derece değerli bir dış politika pratiğidir ve Orta Asya için diğer güçlerle karşılaştırıldığında oldukça önemli bir yaklaşım farklılığına işaret etmektedir. AB'nin bölge yönetimlerini oldukça rahatsız eden bu politikasından kısa vadede sonuç alması beklenemez. Ancak uzun vadede demokratik altyapının hazırlanmasında önemli katkı sağlayacağı bir gerçektir. AB dışındaki bazı güçlerin değerlerden büyük ölçüde arınmış jeostratejik çıkarlar çerçevesinde yürüttükleri politikaların “başarısı”nın, orta ve uzun vadede Bölge insanına vereceği katkının da sorgulanması gerekir. Yani AB'nin bölgedeki po-

litikalarda görece “başarısızlığı”, önceden hesap edilen ve bölge insanına katkı sağlamayı öngören politik bir tercihe de dönüşebilir.

Hiç kuşku yok ki bu değerlendirme AB'nin Orta Asya politikasının sadece iyi niyet ve değerler çerçevesinde yapıldığı anlamına gelmemektedir. AB içinde ülkeler arasında bile bu anlamda ciddi çıkar mücadeleleri yaşanması, zaten bu tür “idealist-romantik” yaklaşımın gerçekçiliğini sorgulamayı gerektirmektedir. Ancak AB'nin ortak dış politika geliştirme ve ortak çıkarlar tanımlama konusundaki malum sınırları, AB adına bölgede yapılan çalışmaların, dışarıdan bakınca oldukça sempati de yaratan “ilkeler”

² Ruprecht Pohlenz [2010] Besser für Beide, Die Türkei Gehört in die EU, Körberstiftung, Hamburg, s.83. Ayrıca Umbach [2008] a.g.e. s.24-25.

bazında yürütülmesinde önemli rol oynamaktadır. AB'nin yakın ve orta gelecekte bu yapısı ve stratejisinden ayrılmasının kolay olmadığı da açıktır. AB'yi bölgeye ilgisi olan diğer güçlerden ayıran da budur. Daha “birlik” haline gelen ve küresel mücadele içine giren bir AB'nin Orta Asya politikasının çerçevesi, mevcut politikadan farklılaşabilir. Ancak mevcut politikaların demokrasi, hukuk devleti, insan hakları gibi ilkelere yaptığı vurgu, konjonktürel olarak bölge halklarına katkı sağlayacak bir şans olarak değerlendirilebilir. Yine enerji kaynaklarında dışa bağımlılığı çok yüksek düzeyde olan AB'nin enerji arzı güvenliği çerçevesinde Orta Asya Cumhuriyetlerini bölge güçlerinin hegemonyasından kurtarmak, böylece kendi ihtiyaçlarını karşılamak bakımından yürüttüğü projelerin de bölge ülkelerine pek çok açıdan katkı sağlayacağı açıktır.

AB'nin Orta Asya politikasında bu güne kadar ön planda tuttuğu ve genelde “etkin” olmayı “ilkeli” olmaya tercih ettiği (ya da etmek zorunda kaldığı) Orta Asya politikasının dengeli ve özellikle de bölgenin içindeki farklılıkları da gözetenek yeniden yapılandırılması için, Birliğin kendi içinde evrilmesi gerekmektedir. Yani “yeteneksizlik” ya da “kapasitesizlikten” değil, “sadık kalınan değerler” üzerinde kararlı bir politik tercih son derece önemlidir ve ancak gerekli donanımla mümkün olacaktır. İlkelerini araçları ile donatarak ortak bir dış politika üretme yeteneğini ve kapasitesini geliştirecek bir AB, bugün bazı bölgelerde fantezi gibi görünen birey/toplum merkezli evrensel değerlerin yerleşmesine büyük katkıda bulunabilir. Bu hedefler konusunda ilerlemelerin kaydedilmesi, kuşku yok ki öncelikle Orta Asya toplumlarına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKALARI

KAYNAKLAR

- ABDİBAİTOVA, Burulkan, "Avrupa Birliği ve Kırgızistan İlişkilerinde Sorunlar ve Fırsatlar", OAKA, Cilt:4, Sayı: 8, s. 95-119, 2009; <http://www.usakgundem.com/ftp/article/81.pdf>
- AHMET, Mutahir [1995] "Avrupa Orta Asya İlişkileri", Avrasya Etüdüleri, Cilt 2, Sayı 1, İlkbahar, s. 52-58.
- AKAL, Mustafa - KARAKAŞ, Adem [2011] "Türk Cumhuriyetlerinin Üretim Yapılarındaki Dönüşüm ve Türkiye ile Ticari İlişkileri: 1996-2005", BİLİG Sayı: 58 Yaz'11, S.1-28.
- BOZDEMİR, İsmail, "Avrupa Birliği-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri"; <http://www.dtm.gov.tr/dtmtcdg/>
- BREZEZINSKI, Zbigniew [1998] Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere (Çev. E.Dikbaş, E.Kocabıyık) Sabah Kitapları, İstanbul. (Org.:The Grand Chessboard, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives)
- BRILL, Heinz [2002] Strategische Allianzen in der internationalen Politik, ÖMZ-Österreichische Militärische Zeitschrift - 5/2002 [<http://www.bundesheer.at/omz/ausgaben/artikel.php?id=23>]
- BRITAIN, Leon [1994] Europe The Europe We Need, Hamish Hamilton, London, S.168-194.
- BÜYÜKAKINCI, Erhan [2004] Der., Değişen Dünya' da Rusya ve Ukrayna, Phonix, Ankara.
- ÇAYHAN, Esra, "The European Union's Central Asia Strategy", Bilig, Sayı: 26-Yaz, 2003, s.11-43. <http://bilig.yesevi.net/>
- DAVUTOĞLU, Ahmet [2001] Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, 17. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- EFEGİL, Ertan, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikasının Analizi: Proje Bazlı Yaklaşımdan Stratejik İşbirliği Anlayışına Geçiş", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (16) 2008, s.65-82; <http://uvt.ulakbim.gov.tr/>
- ERDOĞAN, M.Murat [2006]"Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri:1990-2006", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- ERLER, Gernot, [2007]"Towards a New EU Ostpolitik? Russia, Eastern Europe and Central Asia", Transcript of a Lecture Given at Georgetown University, Washington D.C., 2007; (http://www.fesdc.org/documents/TowardsanewEU-Ostpolitik_000.pdf).
- EROL, Mehmet Seyfettin [2006] "AB ve Türkiye'nin Avrasya Politikası", Ak Partili Yıllar, Zeynep Dağı (Ed.) s.311-352 Orion Yayınları, Ankara
- FERDINAND, Peter(Ed.) [1994] The New Central Asia and its Neighbours, Royal Institute of International Affairs, Pinter Publishers, London.
- FULLER, Graham E. / LESSER, Ian O. (Ed.) [1993] Turkey's New Geopolitics: From Balkans to Western China, Rand, Westview Press, Boulder, Oxford.
- GÜRBÜZ, Mehmet-KARABULUT, Murat [2009] "SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi" BİLİG Sayı: 50 Yaz'09, S. 31-50.
- HATİPOĞLU, Esra [2008]"Avrupa Birliği - Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (Mu?)" OAKA, cilt:3, sayı:5, s.1-25, 2008; <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/>
- HOTTINGER, Arnold [1992] "Zukunftfragen für Zentralasien", Europa-Archiv, Folge 14, S. 397-402
- HUNTER, Shireen T. [1996] Central Asia Since Independence, The Washington Papers, The Center for Strategic and International Studies, Washington, D.C., Praeger, London.
- İGEME Kazakistan Ülke Raporu 2010

İGEME Kırgızistan Ülke Profili 2011

İGEME Türkmenistan Ülke Raporu 2011

KAHRAMAN, Sevilay [2008] "Avrupa Dış Politikası ve Avrupa Birliği'nin Uluslararası Aktörlüğü Üzerine Bir Değerlendirme", Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler, Der.: Belgin Akçay, Sevilay Kahraman, Sanem Baykal, Seçkin Yayıncılık, Ankara, sayfa: 397-417.

KARLUK, Sadık Rıdvan [2009] "Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği'nin Orta Asya Ülkeleri ile Olan İlişkileri ve Bölgeye Yönelik Stratejisi", 2009, (http://bildiri.anadolu.edu.tr/papers/bildirimakale/1073_b220p82.doc)

Konya Ticaret Odası Özbekistan Ülke Raporu 2008; <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/ozbekistan.pdf>

KRAMER, Heinz [1996d] "Will Central Asia Become Turkey's Sphere of Influence?", Perceptions -Journal of International Affairs (Ankara), 1:1, pp. 112-127.

KRAMER, Heinz [2001a] "Die Türkei nach dem 11. September", SWP-Aktuell, 17, Oktober 2001.

KÜHNHARDT, Ludger /PÖTTERING, Hans-Gert [1994] Weltpartner Europäische Union, Zürich: Edition Interfrom, Fromm, Ostnabrück.

KÜHNHARDT, Ludger [1996] Von der ewigen Suche nach Frieden, Immanuel Kants Vision und Europas Wirklichkeit, Bouvier Verlag, Bonn.

KÜHNHARDT, Ludger [1994a] Revolutionszeiten, Das Umbruchjahr 1989 im geschichtlichen Zusammenhang, Münschen.

KÜHNHARDT, Ludger /PÖTTERING, Hans-Gert [1991] Europas vereinigte Staaten, Annaeherung an Werte und Ziele, Edition Interfrom, Zürich.

MELVIN, Neil [2007] "Building Stronger Ties, Meeting New Challenges: The European Union's Strategic Role in Central Asia", CEPS Policy Brief, Sayı: 128, 2007; (http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1484)

MÜFTÜLER-BAÇ, Meltem [2000b] "Turkey's Role in the EU's Security and Foreign Policies", Security Dialogue 31, pp. 489-502

ÖĞÜTCÜ, Mehmet [1994b] "Avrasya Enerji Kaynaklarına Bakış: Uzun Vadeli Bir Batı Stratejisi İhtiyacı" Avrasya Etüdüleri, TİKA, (Ankara) 3, S. 62-99.

ÖZDEMİR, Hülya [2006] AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan'ın Bölgedeki Önemi, YL Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Topluluğu ABD, Danışman: Esra Hatipoğlu, İstanbul.

POHLENZ, Ruprecht [2010] Besser für Beide, Die Türkei Gehört in die EU, Körberstiftung, Hamburg.

ŞENSOY, Süleyman, TASAM Başkanı, Avrupa Birliği - Türkiye Orta Asya'nın Çok Boyutlu Güvenliği, Yayın Tarihi : 29.04.2008.

http://tasam.org/tr-TR/Icerik/27/avrupa_birligi_-_turkiye_orta_asyanin_cok_boyutlu_guvenligi.

UMBACH, Frank [2007] Zielkonflikte der europäischen Energiesicherheit, Dilemmata zwischen Russland und Zentralasien, DGAP Analyse, November 2007, No.: 3

WALTMANN, Frank [1995] Formen der regionalen Zusammenarbeit am Schwarzen Meer und in Zentralasien vor dem Hintergrund europäischer Integrationserfahrungen; Geostrategische Implikationen für die Aussenpolitik der Türkei, Diss., Albert-Ludwigs-Universität Freiburg.

WEIDENFELD, Werner / WESSELS, Wolfgang (Ed.) [2002] Europa von A-Z. Taschenbuch der europäischen Integration, Bonn.

ONLINE KAYNAKLAR (MAKALE, RAPOR VE DOKÜMAN)

- Asian Development Bank, The Future Of Growth; <http://www.adb.org/documents/books/ado/2010/update/ado2010-update-part2.pdf>
- Central Asia: EU Commissioner Seeks Closer European Ties”, RFE/RL Report , 16 Temmuz 2008; <http://www.rferl.org/featuresarticle/2007/01/b7defcad-640a44a3-8911-90eee2d6987f.html>
- Central Asia: Regional Strategy Paper 2002-2006, 2002; (http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/rsp2/). Hatipoğlu [2008] a.g.e., s.
- Central Asia: Regional Strategy Paper 2007-2013”, 2007; (http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/c_asia/).
- CIA World Fact Book; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
- European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the period 2007-2013 http://www.eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf
- European Parliament resolution on the European Security Strategy (2004/2167 (INI))”, P6_TA (2005) 0133, Official Journal of the European Union, C33E/580)
- <http://comtrade.un.org/>
- http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/pca/index.htm.
- http://ec.europa.eu/external_relations/energy/baku_initiative/index.htm)
- http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm
- http://europa.eu/pol/ener/overview_fr.htm
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Gazprom>
- <http://trade.ec.europa.eu/>
- http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/123941.pdf
- <http://www.un.org/millenniumgoals/html>
- International Crisis Group (ICG), “Central Asia: What Role for the European Union?”, Asia Report, Sayı: 113, 10 Nisan 2006; <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4065&l=1>
- International Monetary Fund World Economic Outlook, Washington, 2010
- Memorandum of Understanding in the field of energy between the European Union and the Republic of Kazakhstan”; http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caucasus_central_asia/memorandum/doc/mou_kazakshtan_en.pdf
- T.C. Astana Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği; <http://www.musavirlikler.gov.tr/index.cfm?ulke=KAZ&dil=TR>
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, AB ve Orta Asya : Yeni Bir Ortaklık Stratejisi, 31 Mayıs 2007; www.foreigntrade.gov.tr/
- T.C. Ulaştırma Bakanlığı TRACECA Türkiye Ulusal Sekreterliği; <http://www.traceca.org.tr/>
- The Economist Intelligence Unit, Democracy index 2010, http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf
- The Economist Intelligence Unit; <http://www.eiu.com/public/>
- The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership”, EU2007.de, EU-Central Asia-Strategy; http://www.eu2007.de/en/News/download_docs/Juni/0630-RAA/030-Hintergrundinformation.pdf
- The EU’s Relations with Kazakhstan, 2006; (http://ec.europa.eu/external_relations/kazakhstan/intro/index.htm).
- The EU’s Relations with Kazakhstan; http://ec.europa.eu/external_relations/kazakhstan/intro/index.htm
- The EU’s Relations with Kyrgyz Republic, 2006; http://ec.europa.eu/external_relations/kyrgyz/intro/index.htm
- The EU’s Relations with Kyrgyz Republic; http://ec.europa.eu/external_relations/kyrgyz/intro/index.htm
- The EU’s Relations with Tajikistan, 2006; http://ec.europa.eu/external_relations/tajikistan/intro/index.htm
- The EU’s Relations with Turkmenistan, 2006; http://ec.europa.eu/external_relations/turkmenistan/intro/index.htm
- The EU’s Relations with Turkmenistan; http://ec.europa.eu/external_relations/turkmenistan/intro/index.htm
- The EU’s Relations with Uzbekistan, 2006; http://ec.europa.eu/external_relations/uzbekistan/intro/index.htm
- The EU’s Relations with Uzbekistan; http://ec.europa.eu/external_relations/uzbekistan/intro/index.htm
- World Trade Organization International Trade Statistics 2009

AHMET YESEVİ
ÜNİVERSİTESİ

Dr. M. Murat ERDOĞAN

Van- Erciş'de doğan ve ilk-orta-lise öğrenimini burada yapan M.Murat Erdoğan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olduktan sonra aynı üniversitede 'Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Siyasal Kültür ve Seçmen Davranışı: 1970-1990" başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesini aldı. Konrad Adenauer Vakfı Bursiyeri olarak 1994-1999 yılları arasında Almanya'da Freiburg ve Bonn Üniversitelerinde doktora çalışmasını yaptı ve "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri: 1990-2005" başlıklı tezi ile de doktora derecesini aldı. 2000-2002 yılları arasında T.C. Berlin Büyükelçiliği Basın Müşavirliğinde görev yaptı. 2003'de Hacettepe Üniversitesine dönen Erdoğan, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi ve aynı zamanda Hacettepe Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Müdür Yardımcılığı görevlerini yürütüyor.

Siyaset Bilimci olan ve genel olarak Türk İç ve Dış Politikası, Avrupa Birliği, Türkiye-AB İlişkileri, Yurtdışındaki Türkler, Avrupa Kimliği, Avrupa Kamuoyu, Kültürlerarası Diyalog, Medya Araştırmaları, Göç, Siyasi Karikatürler, Almanya, Batı Toplumlarda İslam konularında çalışmalar yapan M.Murat Erdoğan'ın dört kitabı ve çok sayıda Türkçe ve yabancı dilde yayınları bulunuyor. .

ISBN 978-9944-237-10-9

9 789944 237109 >